

**MOKSLINIO TYRIMO
„SPECIALIŲJŲ POREIKIŲ TURINČIŲ ASMENŲ
MOKYMOSI APRĖPTIS“**

ATASKAITA

Užsakovas: **LR Švietimo ir mokslo ministerija**
Vykdytojas: **UAB „Factus Dominus“**

Ataskaitą parengė:
Andrius Segalovičius

Kaunas, 2007 m.

TURINYS

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	3
ĮVADAS.....	4
TYRIMO ATASKAITOJE NAUDOJAMŲ SĄVOKŲ PAAIŠKINIMAS	7
1. VALSTYBĖS ŠVIETIMO STEBĖSENOS RODIKLIO NR. 6.1 APSKAIČIAVIMAS	10
2. NEĮGALIŲJŲ (SPECIALIŲJŲ POREIKIŲ TURINČIŲ ASMENŲ) REGISTRACIJOS INSTITUCINĖ SISTEMA.....	18
2.1. NEĮGALIŲJŲ SOCIALINĖS INTEGRACIJOS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS	18
2.1.1. <i>Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo svarbiausi aspektai.....</i>	<i>20</i>
2.2. INSTITUCIJOS, ĮGYVENDINANČIOS NEĮGALIŲJŲ SOCIALINĖS INTEGRACIJOS POLITIKĄ	23
2.3. NEĮGALIŲJŲ (SPECIALIŲJŲ POREIKIŲ TURINČIŲ ASMENŲ) REGISTRACIJOS INSTITUCINĖ SISTEMA	30
2.3.1. <i>Įstaigų prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos institucinė analizė.....</i>	<i>31</i>
2.3.2. <i>Švietimo informacinių technologijų centro informacinės sistemos analizė</i>	<i>35</i>
2.3.3. <i>Lietuvos sveikatos informacijos centro informacinės sistemos analizė</i>	<i>36</i>
2.3.4 <i>Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės institucinė analizė</i>	<i>36</i>
2.4. OFICIALIOSIOS STATISTIKOS APIE NEĮGALIUOSIUS VALDYMO/ADMINISTRAVIMO SISTEMOS ESMINIAI PRINCIPAI	38
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	45
LITERATŪRA	48
1 PRIEDAS. OFICIALŪS SUSIRAŠINĖJIMAS SU VIEŠOJO SEKTORIAUS INSTITUCIJOMIS.....	54
2 PRIEDAS. STATISTINĖS LENTELĖS	59

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

Paveikslas 1. Specialiosios paskirties ikimokyklinio ugdymo įstaigų ir jose ugdomų vaikų skaičius 2005 m. ir 2006 m.	10
Paveikslas 2. Specialių poreikių vaikų ikimokyklinių ugdymo įstaigų bendrojo ugdymo grupėse skaičius 2005m. ir 2006m.....	11
Paveikslas 3. Specialiųjų poreikių vaikų dalis lyginant su visais vaikais ikimokykliniame ugdyme 2005 m. ir 2006 m.	11
Paveikslas 4. Specialiųjų poreikių mokinių bendrojo lavinimo mokyklose skaičius, ugdomų dalinės integracijos forma,	12
Paveikslas 5. Specialiųjų poreikių mokinių bendrojo lavinimo mokyklose skaičius, ugdomų visiškos integracijos forma, 2005 m. ir 2006 m.	12
Paveikslas 6. Specialiųjų poreikių mokinių bendrojo lavinimo mokyklose skaičius 2005 m. ir 2006 m.	13
Paveikslas 7. Specialiųjų poreikių mokinių dalis palyginus su visais mokiniais bendrojo lavinimo mokyklose.....	13
Paveikslas 8. Specialiųjų mokyklų bei ugdymo centrų ir specialiųjų poreikių mokinių juose skaičius 2005 m. ir 2006 m.	14
Paveikslas 9. Neigalių mokinių ir studentų skaičiaus palyginimas pagal mokymo įstaigas 2005 m. ir 2006 m.	14
Paveikslas 10. Specialiųjų poreikių mokinių dalis palyginus su visais mokiniais profesinėse mokyklose 2005 m. ir 2006 m.	15
Paveikslas 11. Specialiųjų poreikių mokinių dalis lyginant su visais mokiniais kolegijose 2005 m. ir 2006 m.	15
Paveikslas 12. Specialiųjų poreikių studentų dalis lyginant su visais studentais universitetuose 2005 m. ir 2006 m.....	16
Paveikslas 13. Specialiųjų poreikių turinčių mokinių/studentų dalis lyginant su bendru mokinių/studentų skaičiumi.....	16
Paveikslas 15. Specialiųjų poreikių turinčių mokinių/studentų dalis (%) lyginant su bendru mokinių/studentų skaičiumi ir mokymosi lygmuo (6.1 rodiklio kontekstas).....	17
Paveikslas 16. Neigaliųjų socialinės integracijos sistemos instituciniai elementai.....	30
Paveikslas 17. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos institucijų funkcijos statistinės informacijos apie neigaliuosius Lietuvoje valdyme	34
Paveikslas 18. Informacijos ir duomenų apie neigaliuosius (specialių poreikių turinčius asmenis) valdymo/administravimo institucinė sistema	38

IVADAS

Tyrimo problema. Tyrimas atliekamas vykdant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. sausio 24 d. nutarimu Nr. 82 (Žin., 2005, Nr. 12 - 391) patvirtintą Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatų įgyvendinimo programą, kurioje numatoma įgyvendinti Specialiojo ugdymo paslaugų teikimo programą (specialiųjų poreikių asmenų ugdymui palankios aplinkos sukūrimas, mokytojų pasirengimo ugdyti įvairaus amžiaus specialiųjų poreikių asmenis užtikrinimas).

Valstybės švietimo stebėsenos rodikliai 6.1 ir 7.10, patvirtinti Švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. 2692, yra tiesiogiai susiję su specialiųjų poreikių turinčių asmenų ugdymo ir mokymosi aprėpties įvertinimu. Specialiųjų poreikių turinčių asmenų iki 21 metų amžiaus mokymosi aprėptis yra rodiklis, parodantis šalies švietimo sistemos prieinamumą, lygių galimybių ir socialinio teisingumo užtikrinimą. Šiuo metu norint suskaičiuoti šį rodiklį susiduriama su sunkiai sprendžiamomis problemomis. Specialiųjų poreikių turintys asmenys registruojami kelių žinybų (sveikatos apsaugos, socialinės apsaugos ir švietimo), todėl surinkti tikslią statistinę informaciją apie šiuos vaikus net savivaldybės lygmeniu labai sunku. Neturint visuotinės tokių asmenų apskaitos metodikos trūksta patikimos informacijos apie jų ugdymą ir mokymą(si) bei pagalbos poreikį.

Tyrimo tikslas – atsižvelgiant į esamą padėtį, įvertinti specialiųjų poreikių turinčių asmenų registravimo tvarką.

Tyrimo uždaviniai:

- Identifikuoti institucijas, vykdančias specialiųjų poreikių turinčių asmenų registraciją, nusistovėjusią registracijos tvarką, duomenų bazės sudarymą, administravimą ir palaikymą;
- Identifikuoti specialiųjų poreikių turinčių asmenų registraciją vykdančių institucijų motyvus ir poreikius susijusius su paslaugų ar informacijos teikimu specialiųjų poreikių turintiems asmenims;
- Identifikuoti informacijos apie specialiųjų poreikių turinčius asmenis apsiikeitimo tarp suinteresuotų institucijų schemas bei atlikti jų analizę, identifikuoti esamas ir galimas spragas informacijos apsiikeitimo procese, ;
- Pagal Valstybės švietimo stebėsenos rodiklių apraše pateiktą metodiką apskaičiuoti Valstybės švietimo stebėsenos rodiklių Nr. 6.1 – Specialiųjų poreikių turinčių mokinių/studentų dalis (%) lyginant su bendru mokinių/studentų skaičiumi ir Nr. 7.10 – Specialiųjų poreikių turinčių asmenų (iki 21 metų) mokymosi aprėptis (%) – reikšmes;

- Pateikti rekomendacijas dėl visuotinės specialiųjų poreikių turinčių asmenų registracijos metodikos, atsižvelgiant į ekspertinio interviu rezultatus.

Tyrimo metodologija.

Tyrimo tipas. Tyrimui pasirinktas žvalgomasis¹ tipas. Šis tyrimas pagal būdą priskiriamas trumpalaikiams tyrimams, jis yra konstatuojamojo pobūdžio. Tyrimo metu užfiksuota tam tikra situacija konkrečiu metu.

Tyrimas buvo vykdomas pagal tokią *tyrimo proceso schemą*: pirmiausiai buvo apibrėžta informacija, kuri reikalinga atliekant tokio pobūdžio tyrimą; antra, informacijos šaltinių paieška; trečia - pasirinktas duomenų rinkimo metodas – ekspertinis interviu; ketvirta – duomenų rinkimas; penkta - gautų duomenų apdorojimas ir analizė; šešta – išvadų ir pasiūlymų formulavimas.

Tyrimo metodai:

- Mokslinės literatūros analizė;
- Teisės aktų analizė;
- Institucijų veiklos analizė;
- Antrinių statistinių duomenų analizė;
- Ekspertinis interviu, t.y. duomenų rinkimo metodas, kai tyrėjas tiesiogiai bendrauja su pašnekovu pagal teminį pokalbio planą. Tai išsamus pokalbis, kurio metu atskleidžiamos pašnekovo nuostatos, vertinimai, įsitikinimai, preferencijos, pomėgiai, asociacijos, vertinimai ir pan. Metodo taikymas reikalingas siekiant gilinti surinktų duomenų interpretaciją.

Ekspertinis interviu optimalus tyrimo metodas siekiant įgyvendinti tyrimo „Specialiųjų poreikių turinčių asmenų mokymosi aprėptis“ tikslus ir uždavinius susijusius su dabartiniu metu egzistuojančia neįgaliųjų asmenų registracijos tvarka, nes:

- Viešai prieinama informacija yra nepakankama, norint objektyviai įvertinti esamą situaciją;
- Ekspertai yra savo srities profesionalai, todėl jų vertinimai konkrečiais atvejais yra labiau pagrįsti nei išorės ekspertų.

Tyrimo metu, identifikavus tyrimui reikalingos informacijos poreikį ir jo ypatumus, ekspertai buvo parenkami konsultuojantis su konkrečios institucijos administracija ir atsižvelgiant į ekspertų profesinę kompetenciją (pagal institucijų rekomendacijas) atsakyti į konkrečius klausimus, susijusius su tyrimo objektu. Žemiau pateiktoje lentelėje pateikti pagrindiniai ekspertinio interviu vykdymo ypatumai:

¹ Žvalgomasis (pilotinis) – tai tyrimas, kuris paprastai apima nedidelį kiekį tyrimo objektų ir remiasi supaprastinta programa bei glaustu instrumentarijumi.

Institucija	Padalinys	Ekspertų skaičius	Ekspertinio interview atlikimo laikotarpis
Lietuvos sveikatos informacijos centas (LSIC)	Administracija	1	2007.09.20
Švietimo informacinių technologijų centras (ITC)	Administracija	1	2007.09.18
Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės (STD)	• Statistinės informacijos platinimo skyrius • Švietimo ir kultūros statistikos skyrius	2	2007.10.04
Neigaliųjų reikalų departamentas prie LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (NDT)	Informavimo ir bendrųjų reikalų skyrius	1	2007.09.14
Neigalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (NDNT)	Administracija Metodikos skyrius	2	2007.09.19 2007.10.09

TYRIMO ATASKAITOJE NAUDOJAMŲ SĄVOKŲ PAAIŠKINIMAS

Visuomenėje šalia įvairių socialinių grupių egzistuoja ir labai specifinė grupė – neįgalieji. Ji išsiskiria savo statusu ir būdingomis problemomis, kurios egzistuoja visose visuomeninio gyvenimo srityse: švietime, gyvenimo sąlygose, bendravime, visuomeniniame gyvenime ir darbo sistemoje. Neįgalumas, kaip ir lytis bei rasė, nėra pasirinkimo dalykas, bet pasireiškia nuo gimimo ar kaip ligos, traumos pasekmė. Neįgalumo reikšmė asmens gyvenimui priklauso tiek nuo negalios tipo, tiek nuo to, kaip visuomenė apibrėžia ir priima neįgalumą. Visame pasaulyje ir įvairiuose visuomenės sluoksniuose yra neįgalių žmonių ir jų skaičius didėja. Jungtinių Tautų Organizacijos (toliau JTO) duomenimis 2004 metais pasaulyje neįgalieji sudarė apie 10 proc. visų gyventojų.

Pastaraisiais metais mūsų šalyje ir pasaulyje rodoma didelė iniciatyva neįgaliųjų žmonių integracijai. Tačiau labai svarbu apibrėžti pačią negalios termino esmę ir prasmę, kurios buvimo ar nebuvimo faktas lemia sąlyginį asmenybės priklausomumą „sveikųjų“ ar „neįgaliųjų“ visuomenės kategorijai. Pasaulyje yra naudojami įvairūs negalios apibrėžimai, priklausomai nuo konkrečios šalies kultūros ir išsivystymo, socialinės apsaugos sistemos, tikslų, kurių siekiama apibrėžiant negalią.

Literatūroje teigiama, kad pats žodis negalia atitinka angliškąjį *handicap*² (handicape – pranc.k.) ir ši sąvoka kilo iš XVII a. paplitusio žaidimo, kurio esmė – į skrybėlę įdėtus objektus atsitiktinai išdalinti žaidėjams. Šis žaidimas paneigia žaidimo dalyvių socialinių statusų skirtumus. Žodžio *handicap* kilmė parodo mechanizmą, kada dalyvių pradiniai nevienodi įnašai žaidimą parodo socialiai lygų. „Tokia negalios kategorija išreiškia neįgalumą ir kartu readaptacijos³ gimimą bei vystymąsi: vaizdinio pasikeitimą iš „nulemta likimo, vadinasi nieko nepakeisi“ į „įmanomą reguliavimą, valdymą“. Taip negalia tampa readaptacijos objektu“. Tai paaiškina, kodėl negalia dažnai sutrikdo žmogaus ir visuomenės santykį. Pagrindiniu faktoriumi tampa ne pats socialinis procesas, kurio metu įvertinama asmenybė, gebėjimai, o pradinis rezultatas, t.y. pats negalios faktas. Šiuo atveju turėtų būti kitaip.

Analizuojant įvairius literatūros šaltinius pastebima, kad iki šiol dažnai buvo susiduriama su termino „negalia“ vartojimo ne pagal prasmę atvejais. Teigiama, kad neteisingas šios sąvokos traktavimas sąlygoja iškreiptą neįgaliųjų padėties visuomenėje suvokimą, neadekvačią pastarųjų ir socialinės aplinkos kontaktų raidą, neracionalių materialinių išteklių paskirstymą, riboja ugdymo, profesinio orientavimo ir užimtumo perspektyvas. Negalios termino vartosenos neadekvatumą sąlygojo

² *handicap* - (fizinis, protinis) trūkumas (Didysis anglų – Lietuvių kalbos žodynas 2000 m. ISBN 9986-02-900-7)

³ *readaptacija* – įprastinio gyvenimo ir veiklos susigrąžinimas (prisitaikymas) (Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius, 2001. ISBN 9986-465-50-8.)

tai, jog ilgą laiką asmenų, turinčių sveikatos sutrikimų, integracija buvo medicininės reabilitacijos sritis. Medicininis požiūris negalia traktuojama kaip organizmo būklė, atsiradusi dėl ligotumo ar luošumo, kuris neleidžia ar trukdo žmogui dirbti įprastą darbą, pasirūpinti asmeniniu bei socialiniu gyvenimu, įgyvendinti savo teises ir pareigas. Tačiau, tobulėjant medicinai, paaiškėjo, kad kūno funkcijų atstatymas ir finansinių šaltinių pasiūlymas negarantuoja neįgaliųjų integracijos į visuomenę. Pasaulinė sveikatos organizacija davė impulsą pereiti nuo medicininio į socialinį negalios požiūrį. Neįgalumas imtas vertinti kaip visuomenės, o ne asmens problema, kaip asmens integravimosi į visuomenės gyvenimą problemos. Neįgalumas suprantamas ne tik kaip asmens ypatumas, bet kaip ir sąlygų kompleksas, kurį sukuria socialinė aplinka. Todėl čia akcentuojami socialiniai veiksniai ir visuomenės kolektyvinė atsakomybė už tokį aplinkos pakeitimą, kuri sudarytų sąlygas neįgaliesiems visapusiškai dalyvauti visuomenės gyvenime.

Racionalu negalios terminą nagrinėti dviem tarpusavyje susijusiais aspektais: pirmas apima norminius aktus, antras – negalią, kaip individo statusą aplinkinių atžvilgiu lemiančią charakteristiką. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 2 str. 6 punkte teigiama, kad „neįgalumas“ (negalia) – dėl asmens kūno sandaros ir funkcijų sutrikimo bei nepalankių aplinkos veiksnių sąveikos atsiradęs ilgalaikis sveikatos būklės pablogėjimas, dalyvavimo visuomenės gyvenime ir veiklos galimybių sumažėjimas [32, str. 2].

Negalios sąvoka reiškia ir tai, kad tokia būklė nėra savaime prisiimama, be to, jos negalima kompensuoti kitais sugebėjimais. Neįgaliųjų kategorijai priskiriami visi žmonės, kurie dėl visuomenėje įsigalėjusio požiūrio ir išankstinio nusistatymo bei jos sukurtų barjerų negali naudotis tomis pačiomis galimybėmis kaip visi kiti žmonės. Todėl egzistuoja įvairios negalios kategorijos ir rūšys. Jos sudaro heterogeninę grupę, susidedančią iš judėjimo, regėjimo, klausos, mentalinių (pažinimo) ir psichinių sutrikimų.

Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo pateikta **specialiojo poreikio** definicija, tiksliausiai atspindi negalios koncepcijos turinį. *Specialus poreikis* – specialiosios pagalbos reikmė, atsirandanti dėl asmens įgimtų ar įgytų ilgalaikių sveikatos sutrikimų (neįgalumo ar darbingumo netekimo) ir nepalankių aplinkos veiksnių. Todėl tyrime sąvokos „neįgalieji“ ir „asmenys su specialiais poreikiais“ yra vartojamos kaip adekvačios kategorijos.

Visos tyrimo ataskaitoje naudojamos sąvokos:

Duomenys – surinkta kokybinė (aprašomoji) ir kiekybinė (statistinė) medžiaga, atspindinti stebimo objekto būklę (Valstybės švietimo stebėsenos tvarkos aprašas).

Duomenų apdorojimas – duomenų tikrinimas, sumavimas, grupavimas, klasifikavimas, statistinių lentelių ir grafikų rengimas (Valstybės švietimo stebėsenos tvarkos aprašas).

Duomenų integravimas – sutvarkytų ir apdorotų duomenų gavimas bei jų prijungimas prie esamų duomenų (Valstybės švietimo stebėsenos tvarkos aprašas).

Duomenų tvarkymas – ataskaitų bei anketų, taisyklių joms pildyti rengimas, jų teikimas duomenų teikėjams, rinkimas ir rengimas apdoroti (Valstybės švietimo stebėsenos tvarkos aprašas).

Informacijos skelbimas – viešas duomenų ir analitinės informacijos pranešimas internete, spaudoje, per radiją, televiziją, konferencijose ir pan. (Valstybės švietimo stebėsenos tvarkos aprašas).

Informacijos teikimas – duomenų ir analitinės informacijos perdavimas užsakovams ir vienu stebėsenos vykdytojų kitiems (Valstybės švietimo stebėsenos tvarkos aprašas).

Neįgalumas – dėl asmens kūno sandaros ir funkcijų sutrikimo bei nepalankių aplinkos veiksnių sąveikos atsiradęs ilgalaikis sveikatos būklės pablogėjimas, dalyvavimo visuomenės gyvenime ir veiklos galimybių sumažėjimas (Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas).

Neįgalusis – asmuo, kuriam LR Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo nustatyta tvarka pripažintas neįgalumo lygis arba mažesnis negu 55 procentų darbingumo lygis ir (ar) nustatyta *specialiųjų poreikių* tenkinimo reikmė (Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas).

Oficiali švietimo statistika – švietimo statistikos duomenys, renkami pagal oficialią statistikos darbų programą (Valstybės švietimo stebėsenos tvarkos aprašas).

Rodiklio aprašas – rodiklio paskirties, skaičiavimo metodikos ir skaičiavimo dažnumo apibūdinimas, parengiamas kuriant rodiklį (Valstybės švietimo stebėsenos tvarkos aprašas).

Rodiklis – būklės, skirtumų ir/ar pokyčių masto netiesioginis požymis, matmuo (Valstybės švietimo stebėsenos tvarkos aprašas).

Specialusis poreikis – specialiosios pagalbos reikmė, atsirandanti dėl asmens įgimtų ar įgytų ilgalaikių sveikatos sutrikimų (neįgalumo ar darbingumo netekimo) ir nepalankių aplinkos veiksnių (Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas).

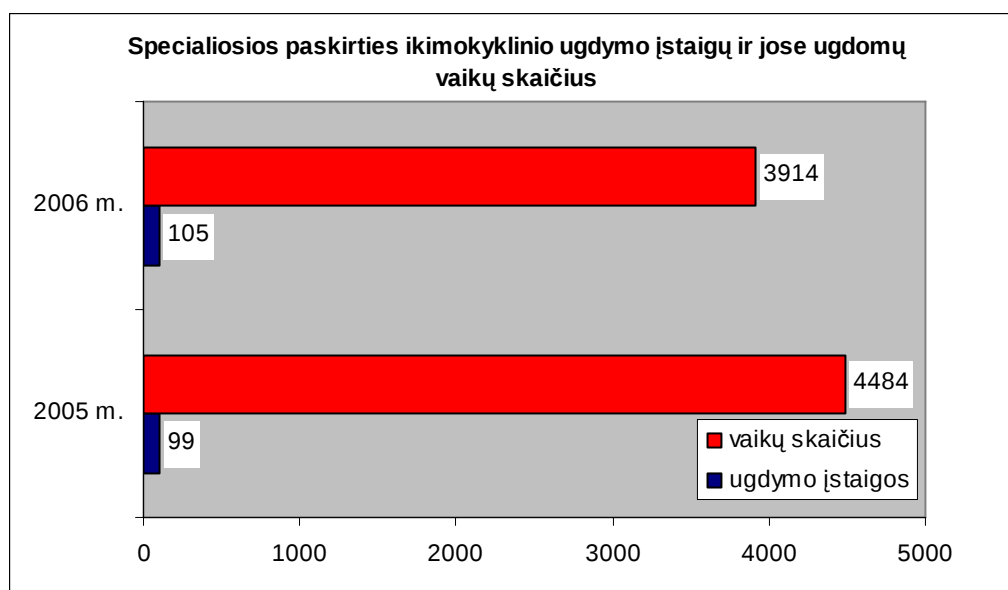
Stebėsenos informacija – stebėsenos duomenų ir analitinės informacijos visuma (Valstybės švietimo stebėsenos tvarkos aprašas).

Stebėsenos subjektas – tas, kuris organizuoja ir/ar vykdo stebėseną (Valstybės švietimo stebėsenos tvarkos aprašas).

1. VALSTYBĖS ŠVIETIMO STEBĖSENOS RODIKLIO NR. 6.1 APSKAIČIAVIMAS

Valstybės švietimo stebėsenos rodiklis Nr. 6.1 – *Specialiųjų poreikių turinčių mokinių/ studentų dalis (%) lyginant su bendru mokinių/ studentų skaičiumi* – apskaičiuojamas remiantis Valstybės švietimo stebėsenos rodiklių apraše⁴ pateiktą metodiką: **Specialiųjų poreikių turinčių mokinių/studentų dalis (%) lyginant su bendru mokinių/studentų skaičiumi.**

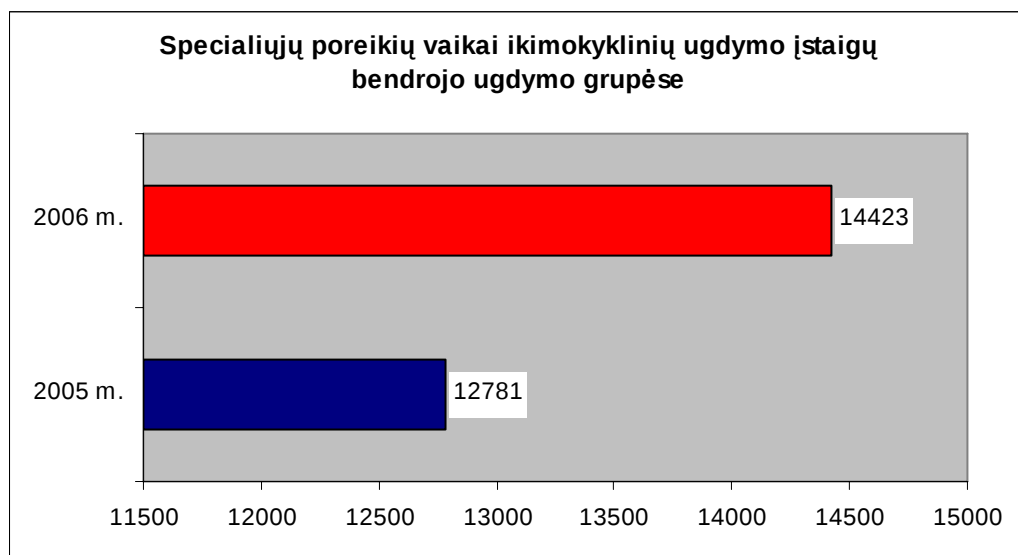
Ikimokyklinio amžiaus specialiųjų poreikių vaikai, kurie dėl įgimtų ar įgytų sutrikimų turi ribotas galimybes dalyvauti ugdymo procese, yra ugdomi ikimokyklinio ugdymo įstaigų bendrosiose ir specialiosiose grupėse bei specialiosiose ikimokyklinio ugdymo įstaigose.

Paveikslas 1. Specialiosios paskirties ikimokyklinio ugdymo įstaigų ir jose ugdomų vaikų skaičius 2005 m. ir 2006 m.

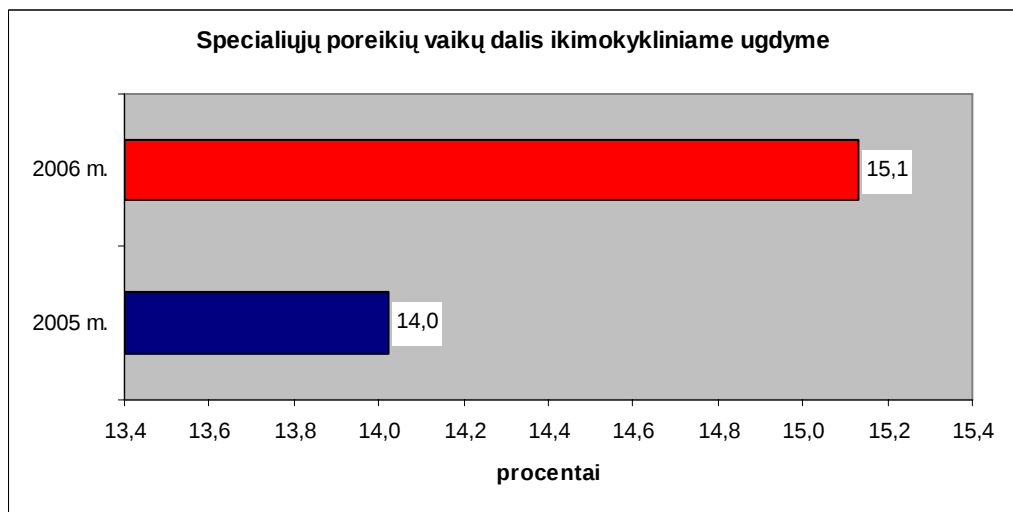
2006 m. Lietuvoje veikė 105 specialiosios paskirties ir kitų tipų ikimokyklinio ugdymo įstaigos, kuriose buvo specialios paskirties grupės. Jas lankė 3914 vaikų, tai 570 vaikų mažiau nei 2005 m. (žr. 1 paveikslą).

⁴ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. lapkričio 10 d. įsakymas Nr. ISAK-2240 „Dėl valstybės švietimo stebėsenos tvarkos aprašo patvirtinimo“, Valstybės žinios, 2005-12-01, Nr. 141-5082.

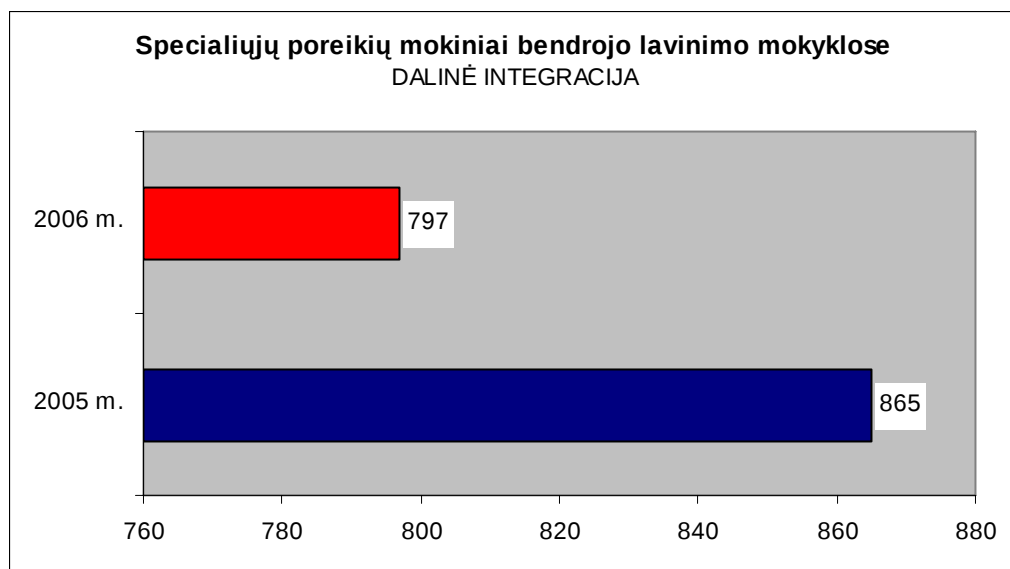
Paveikslas 2. Specialių poreikių vaikų ikimokyklinių ugdymo įstaigų bendrojo ugdymo grupėse skaičius 2005m. ir 2006m.

Ikimokyklinio ugdymo įstaigų bendrojo ugdymo grupėse buvo 14,4 tūkst. vaikų su nukrypimais nuo vystimosi normų, kuriems taikytas korekcinis ar specialusis ugdymas. Palyginti su 2005 m. vaikų skaičius padidėjo 1,6 tūkst. (13 proc.) (žr. 2 paveikslą).

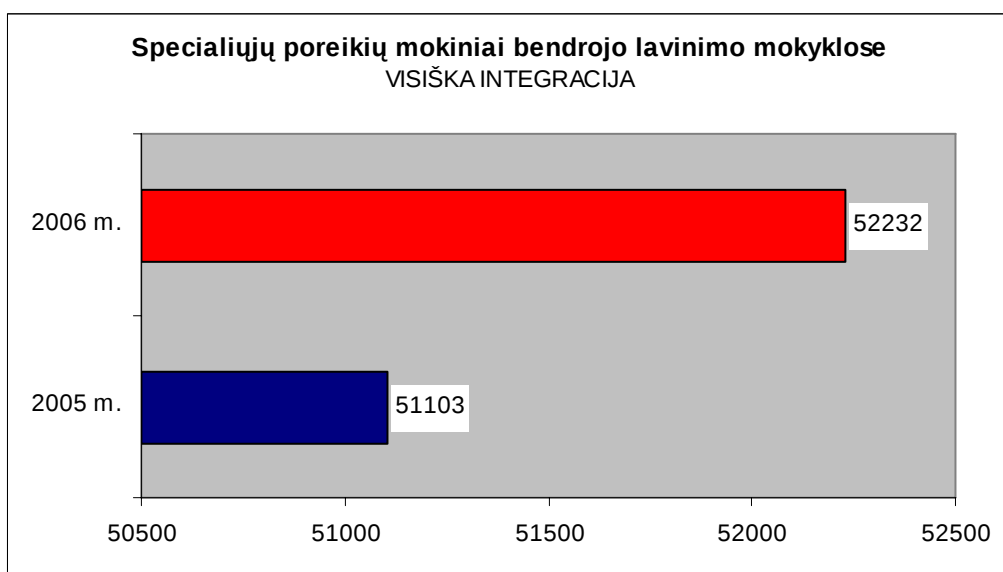
Paveikslas 3. Specialiųjų poreikių vaikų dalis lyginant su visais vaikais ikimokykliniame ugdyme 2005 m. ir 2006 m.

Specialiųjų poreikių turinčių vaikų dalis (proc.) lyginant su visais vaikais ikimokykliniame ugdyme 2006 m. padidėjo 1,1 proc. palyginti su 2005 m.

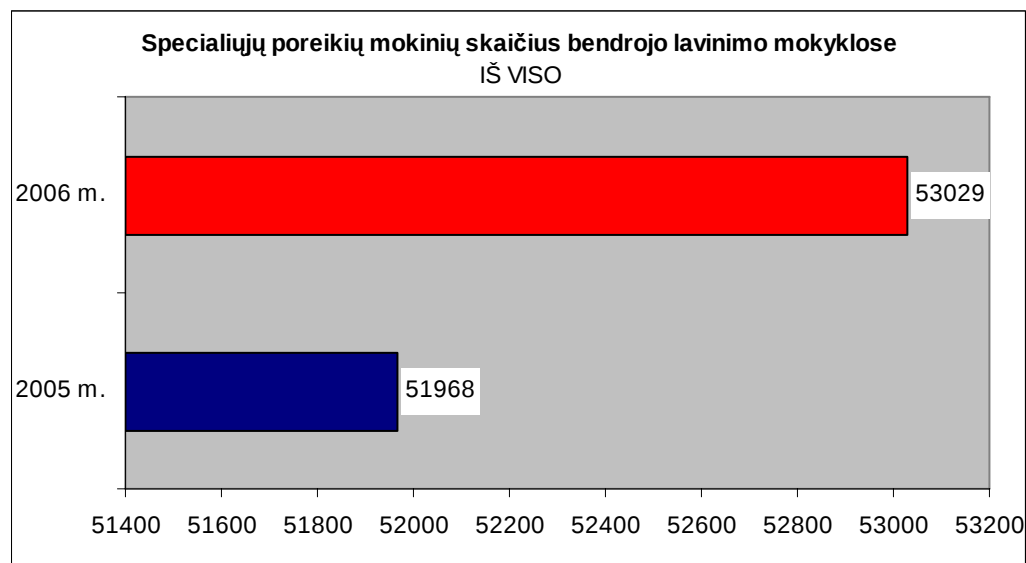
Paveikslas 4. Specialiųjų poreikių mokinių bendrojo lavinimo mokyklose skaičius, ugdomų dalinės integracijos forma, 2005 m. ir 2006 m.

2006 – 2007 mokslo metais bendrojo lavinimo mokyklų specialiosiose išlyginamosiose ir lavinamosiose klasėse, skirtoms mokytis dalinės integracijos forma, mokėsi 797 mokiniai. Dalinės integracijos forma 2006 – 2007 m.m. mokėsi 1,5 proc. visų specialiųjų poreikių mokinių bendrojo lavinimo mokyklose; 2005 – 2006 m.m. dalinės integracijos forma bendrojo lavinimo mokyklose mokėsi 1,7 proc. visų specialiųjų poreikių mokinių bendrojo lavinimo mokyklose.

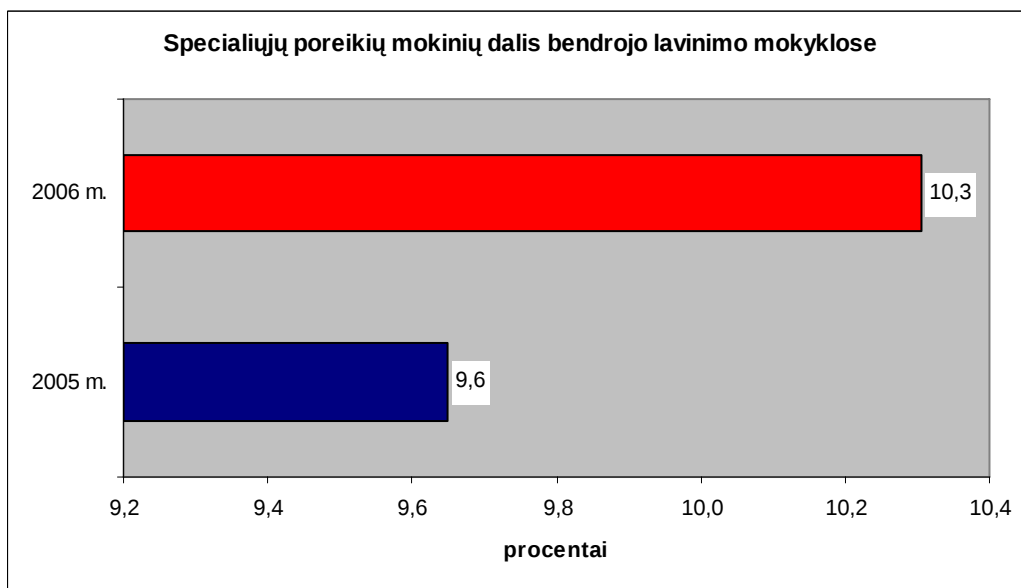
Paveikslas 5. Specialiųjų poreikių mokinių bendrojo lavinimo mokyklose skaičius, ugdomų visiškos integracijos forma, 2005 m. ir 2006 m.

2006 – 2007 mokslo metais bendrojo lavinimo mokyklose bendrojo ugdymo klasėse mokėsi 52,2 tūkst. specialiųjų poreikių mokinių, 2005 – 2006 m.m. – 51,1 tūkst.

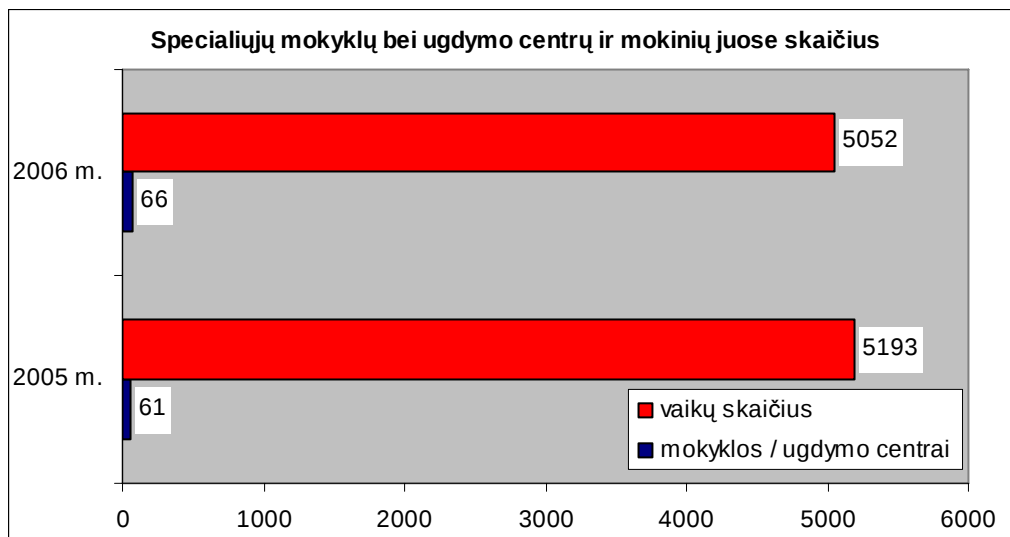
Paveikslas 6. Specialiųjų poreikių mokinių bendrojo lavinimo mokyklose skaičius 2005 m. ir 2006 m.

Specialiųjų poreikių mokinių skaičiaus teigiamas pokytis bendrojo lavinimo mokyklose per 2005/ 2006 m.m. ir 2006/ 2007 m.m. laikotarpį sudaro 1 proc.

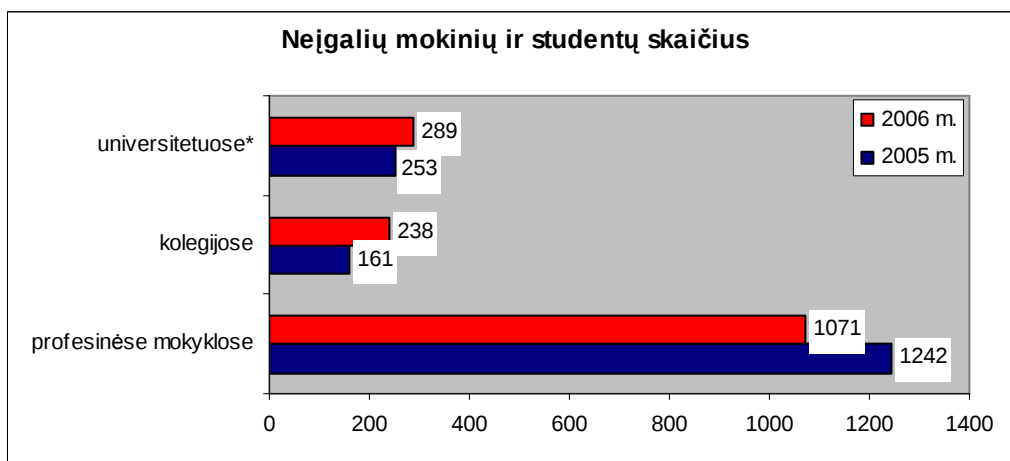
Paveikslas 7. Specialiųjų poreikių mokinių dalis palyginus su visais mokiniais bendrojo lavinimo mokyklose 2005 m. ir 2006 m.

Specialiųjų poreikių mokiniai bendrojo lavinimo mokyklose 2006 – 2007 mokslo metais sudarė dešimtadalį visų besimokančiųjų mokinių, tai nežymiai daugiau nei 2005 – 2006 m.m.; teigiamas pokytis sudaro 0,7 proc.

Paveikslas 8. Specialiųjų mokyklų bei ugdymo centrų ir specialiųjų poreikių mokinių juose skaičius 2005 m. ir 2006 m.

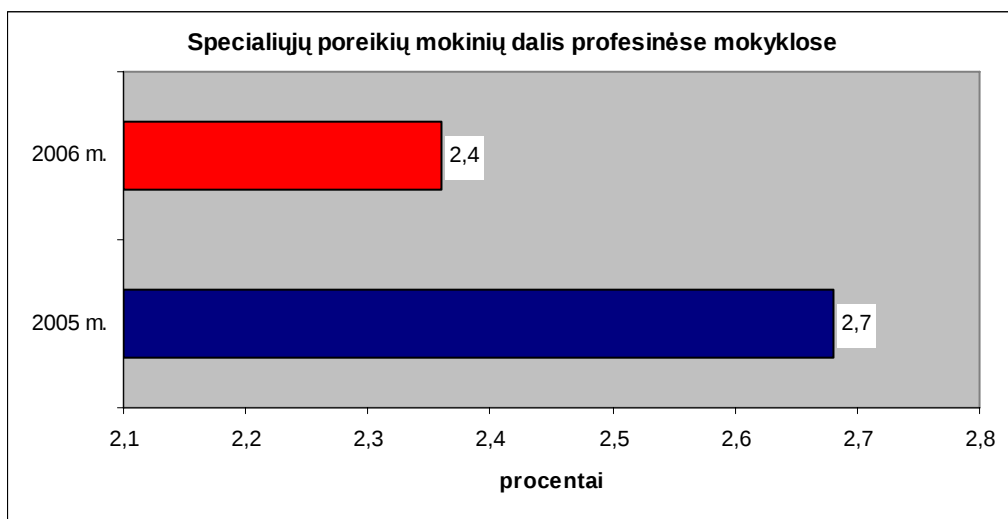
2006 m. veikė 66 specialiosios mokyklos ir specialaus ugdymo centrai. Juose buvo ugdoma 5,1 tūkst. mokinių arba 8,7 procento visų specialiųjų poreikių mokinių. Palyginti su 2005 m. jų skaičius sumažėjo 3 proc.

*pirmosios pakopos studijos (bakalauro studijos)

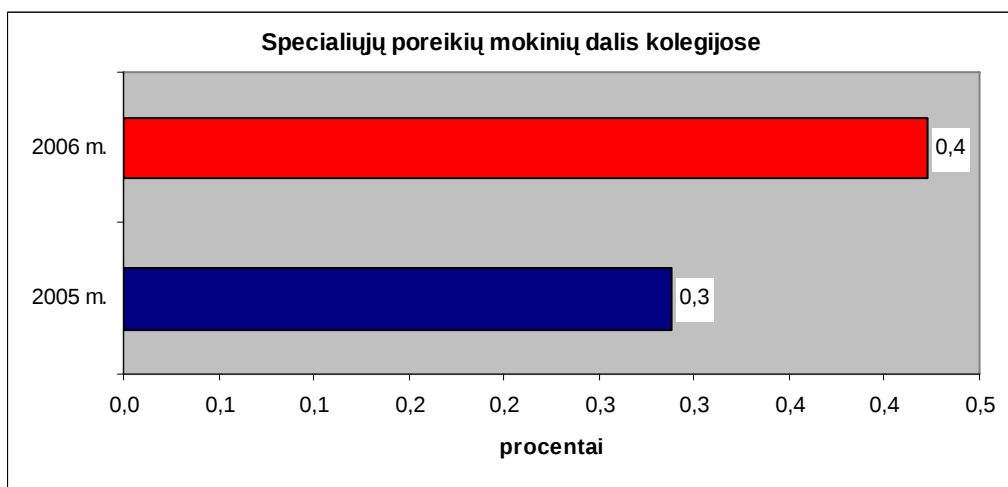
Paveikslas 9. Neįgalių mokinių ir studentų skaičius palyginimas pagal mokymo įstaigas 2005 m. ir 2006 m.

2006 – 2007 mokslo metais neįgaliųjų studentų skaičius universitetuose išaugo 6,6 proc. palyginti su 2005 – 2006 mokslo metais; kolegijose padidėjo 19,3 proc., profesinėse mokyklose sumažėjo 7,4 proc.

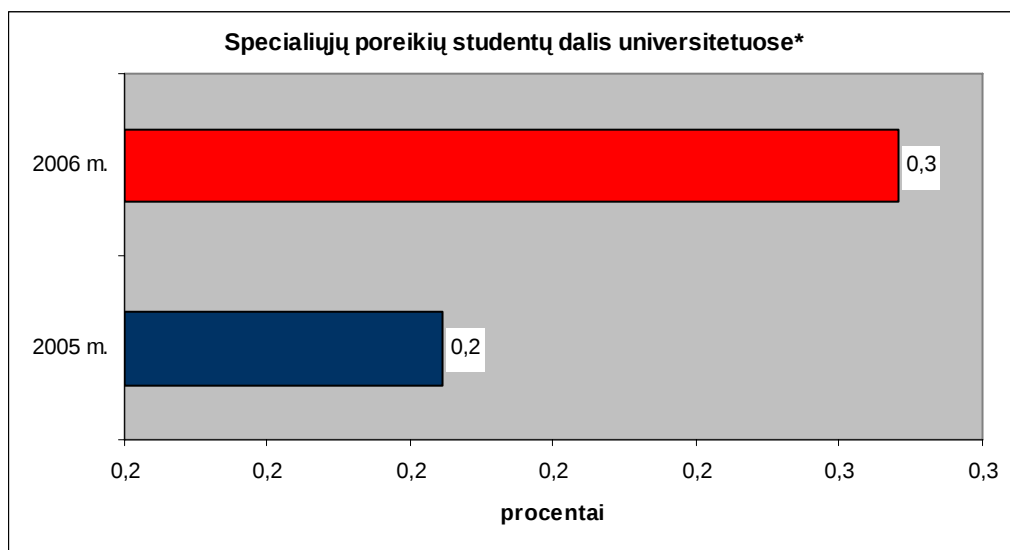

Paveikslas 10. Specialiųjų poreikių mokinių dalis palyginus su visais mokiniais profesinėse mokyklose 2005 m. ir 2006 m.

Specialiųjų poreikių mokiniai, norintys įgyti profesiją, gali mokytis profesinio mokymo mokyklose pagal profesinio mokymo programas, skirtas žmonėms su negalia. 2006 – 2007 mokslo metais neįgalūs mokiniai profesinėse mokyklose sudarė 2,4 proc. visų besimokančiųjų, tai nežymiai mažiau palyginti su praėjusiais mokslo metais (2,7 proc.).

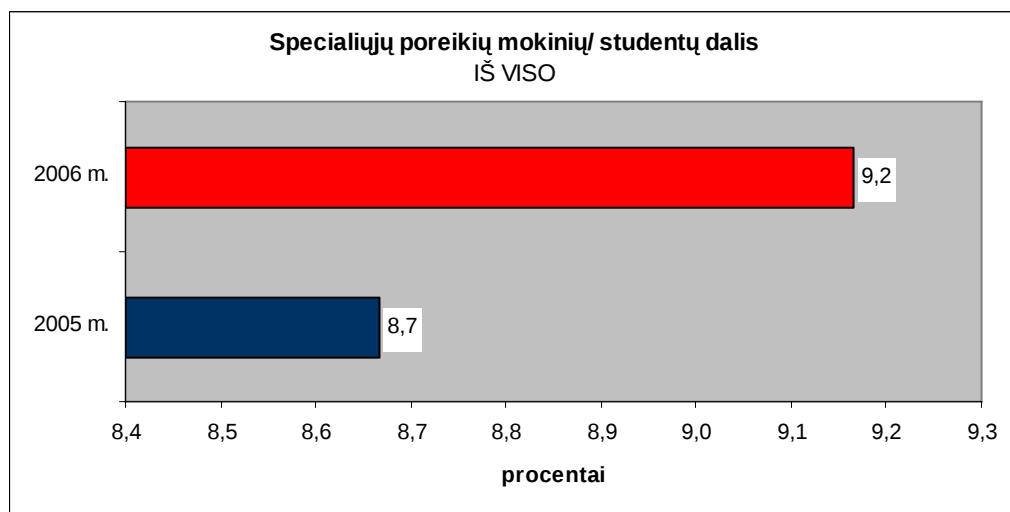
Paveikslas 11. Specialiųjų poreikių mokinių dalis lyginant su visais mokiniais kolegijose 2005 m. ir 2006 m.

*pirmosios pakopos studijos (bakalauros)

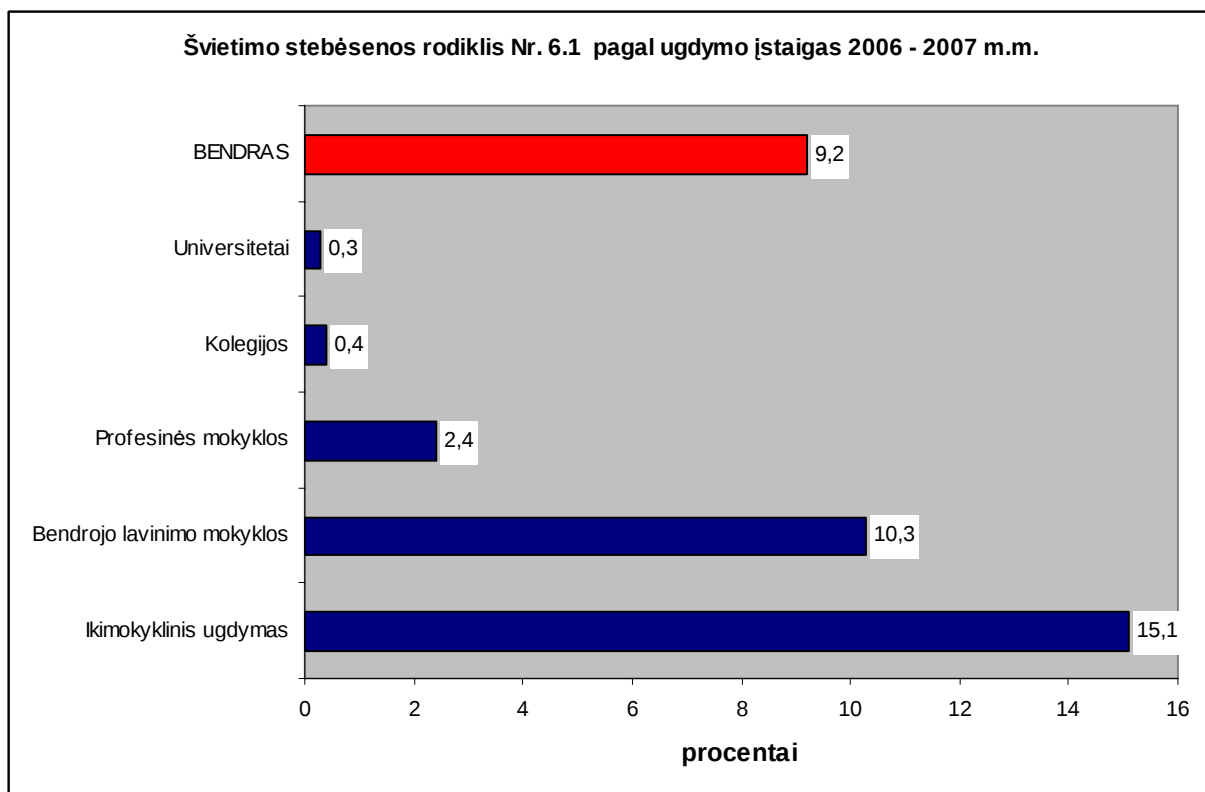
Paveikslas 12. Specialiųjų poreikių studentų dalis lyginant su visais studentais universitetuose 2005 m. ir 2006 m.

Neįgalūs studentai universitetuose 2006 – 2007 mokslo metais sudarė 0,3 proc. visų besimokančiųjų studentų universitetuose, šis skaičius nežymiai išaugo palyginti su prieš tai buvusiais mokslo metais šalies universitetuose.

Paveikslas 133. Specialiųjų poreikių turinčių mokinių/studentų dalis lyginant su bendru mokinių/studentų skaičiumi 2005 m. ir 2006 m.

2006 – 2007 mokslo metais specialiųjų poreikių turintys ir besimokantys asmenys sudarė 9,2 proc. visų besimokančiųjų, įvertinus mokymosi lygmenis nuo ikimokyklinio ugdymo iki pirmosios pakopos studijų universitete. Palyginus su 2005 – 2006 m.m. teigiamas pokytis yra nežymus (0,5 proc.).

Paveikslas 14. Specialiųjų poreikių turinčių mokinių/studentų dalis (%) lyginant su bendru mokinių/studentų skaičiumi 2006 – 2007 mokslo metais

Akivaizdu, kad specialiųjų poreikių mokinių/ studentų dalis palyginti su visais besimokančiais mažėja sulig aukštesniu mokymosi lygmeniu.

Valstybės švietimo stebėsenos rodiklio **Nr. 6.1** – Specialiųjų poreikių turinčių mokinių/studentų dalis (%) lyginant su bendru mokinių/studentų skaičiumi – **2006-2007 mokslo metų** reikšmė yra **9,2 proc.**, **2005-2006 mokslo metų** rodiklio reikšmė yra **8,7 proc.** Per lyginamą laikotarpį specialiųjų poreikių turinčių mokinių/studentų dalis lyginant su bendru mokinių/studentų skaičiumi padidėjo **0,5 proc.**

2. NEĮGALIŲJŲ (SPECIALIŲJŲ POREIKIŲ TURINČIŲ ASMENŲ) REGISTRACIJOS INSTITUCINĖ SISTEMA

Apžvelgus negalios sampratą ir įvertinus ją kaip neatsiejamą visuomenės dalį, svarbu panagrinėti, kaip yra vykdomas neįgaliųjų socialinės integracijos procesas. Svarbiausias dėmesys atkreipiamas į teisinius aktus, kuriais remiantis yra vykdoma neįgaliųjų integracija. Taip pat svarbią vietą užima institucijos, įgyvendinančios neįgaliųjų socialinės integracijos politiką.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ženkliai pasikeitė gyvenimas visose srityse. Pokyčiai neaplenkė ir Lietuvos socialinės sferos: čia vyko ir tiesioginės, pačios sistemos inicijuotos permainos, ir permainos, kurias inicijuoja valdymo, teisėtvarkos ir ekonominių santykių kismas. Visos šios permainos buvo orientuotos į žmogų, į jo asmeninių reikmių tenkinimą, į aktyvų socialinį funkcionavimą aplinkoje, kurioje jis gyvena, dirba ar leidžia laisvalaikį. Nemaža dalis socialinės politikos struktūroje tenka politikai neįgaliųjų srityje, kuri keitėsi nemažiau nei kitos socialinės apsaugos sistemos dalys. Po nepriklausomybės atkūrimo visos Lietuvos Vyriausybės, atsižvelgdamos ir į realią neįgaliųjų padėtį, ir į tai, kad jų situacija yra svarbus ir gana lengvai pastebimas socialinis reiškinys, nemažai nuveikė neįgaliųjų socialinės politikos srityje. Formuojant neįgaliųjų socialinę politiką, buvo orientuojamasi į tarptautinius susitarimus ir tarptautines nuostatas. 1993 metų gruodžio 20 d. Jungtinių Tautų Organizacijos Asamblėja priėmė „Lygių galimybių neįgaliesiems standartines taisykles“, kuriose nurodyta, kaip neįgaliesiems žmonėms užtikrinti lygias galimybes. Jose išdėstyta akivaizdi nuosekli neįgaliųjų žmonių teisių gynimo veiksmų eiga. Jos padeda įgyvendinti „vienodų galimybių ir visapusiško dalyvavimo“ visuomenės gyvenime principą. JTO rūpinasi neįgalių žmonių statusu bei jų teisėmis. Ji pripažino, kad neįgaliųjų asmenų diskriminavimas neigiamai veikia visos bendruomenės socialinį vystymąsi, todėl reikia siekti ir skelbti neįgaliųjų lygias teises.

2.1. Neįgaliųjų socialinės integracijos teisinis reglamentavimas

Pradedant analizuoti neįgaliųjų socialinės integracijos teisinę bazę, reiktų paminėti, kad pirmasis teisės aktas Lietuvoje, reglamentuojantis žmonių su negalia teisinę padėtį buvo Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. liepos 5 d. nutarimas Nr. I-352 „Dėl Lietuvos Respublikos invalidų interesų gynimo“. Šiuo aktu Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba pripažino Invalidų teisių deklaraciją, priimtą Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinėje Asamblėjoje 1975 m. gruodžio 9 dieną. Atkūrusi nepriklausomybę Lietuva ėmėsi ne tik valdymo ir ekonomikos

reformų, bet ir ryžtingos socialinės politikos pertvarkymų. Visos atsikūrusios Lietuvos Vyriausybės savo programose skyrė pakankamai dėmesio neįgalųjų reikalams. Dar iki JTO „Lygių galimybių neįgaliesiems standartinių taisyklių“ 1993 m. priėmimo Lietuvoje 1991 m. buvo priimtas Invalidų socialinės integracijos įstatymas, patvirtinta pirmoji Valstybinė invalidų reabilitacijos programa 1992 – 2002 m., įkurta Invalidų reikalų taryba prie LR Vyriausybės (dabartinis pavadinimas- Neįgalųjų reikalų departamentas). Po šių veiksmų buvo parengta ir įdiegta visa eilė normatyvinių dokumentų, tarp jų - ir numatančių lengvatas neįgaliesiems asmenims.

2002 metais buvo parengta ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 7 d. nutarimu Nr. 850 patvirtinta Nacionalinė žmonių su negalia socialinės integracijos programa 2003 – 2012 m., kurios pagrindinis tikslas – siekti lygių galimybių neįgaliesiems, planuojant valstybės neįgalųjų socialinės integracijos veiksmus, atitinkančius valstybės tarptautinius ir vidaus politikos tikslus ir išsipareigojimus bei numatant strategiją, šiems tikslams įgyvendinti. Nacionaline žmonių su negalia socialinės integracijos 2003 —2012 metų programa siekiama pagrindinio posūkio neįgalųjų socialinėje politikoje – jų problemos turi būti sprendžiamos kartu su visos visuomenės problemomis, jos turi būti įtrauktos į bendras sveikatos priežiūros, švietimo, socialinės apsaugos ir darbo, ekonomines, informacines, sporto, kultūros ir kitas valstybines programas [21, str. 1-3]. Kitaip sakant, tai Lietuvos Respublikos Vyriausybės nacionalinis programinis dokumentas, nustatantis valstybės formuojamos neįgalųjų integracijos politiką, jos dešimties metų trukmės prioritetinius tikslus bei veiksmus.

Igyvendinant Vyriausybės patvirtintą Nacionalinę žmonių su negalia socialinės integracijos 2003–2012 metų programą ir Seimui paskelbus 2003 metus Neįgalųjų metais Lietuvoje, 2003 metais Vyriausybė patvirtino Neįgalųjų metų Lietuvoje veiksmų planą, kuriam įgyvendinti buvo skirta 3 mln. litų Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų. Įgyvendinant šį veiksmų planą, buvo tobulinami galiojantys ir rengiami nauji teisės aktai, gerinamas visuomenės švietimas ir informacijos prieinamumas, fizinė aplinka mokymo, ugdymo ir socialinių paslaugų įstaigose pritaikoma specialiesiems neįgalųjų poreikiams, didinamos neįgalųjų galimybės mokytis. Įvykdytų šio veiksmų plano priemonių rezultatais iš viso pasinaudojo apie 15 tūkstančių neįgalųjų.

Vienas iš svarbiausių ir reikšmingiausių pokyčių neįgalųjų socialinės politikos srityje įvyko 2004 metais, kai buvo priimtas naujas Lietuvos Respublikos **Neįgalųjų socialinės integracijos įstatymas**. Šiame įstatyme išdėstyti neįgalųjų teisės ir integracijos principus atspindintys elementai.

Šiuo metu įvairias žmonių su negalia gyvenimo sritis reglamentuoja daugiau kaip 70 teisės aktų. Žmonių su negalia teisinę padėtį reglamentuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos įstatymai, o tam tikras specifines sritis – atskiri teisės aktai ar lydimieji dokumentai, įtvirtinantys specialias teisės normas [21, str. 4].

2.1.1. Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo svarbiausi aspektai

Lietuvos Respublikos Seimas 1991 m. lapkričio 28 d. priėmė Lietuvos Respublikos invalidų socialinės integracijos įstatymą, kuris buvo ganėtinai pažangus. Vėliau atsižvelgiant į neįgaliųjų situacijos kaitą, Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1998 metais priėmė šio įstatymo pakeitimą. Reikia paminėti tai, kad įstojimas į ES sukėlė naujus iššūkius Lietuvos socialinei politikai ir paskatino pakeisti požiūrį į neįgaliuosius, todėl minėtas įstatymas jau nebetenkino nei pačių neįgaliųjų, nei su jais dirbančių žmonių. Laikantis Europos Sąjungos standartų ir kitų bendrųjų tarptautinės teisės principų, bei JTO Asamblėjos priimtų „Lygių galimybių teikimo žmonėms su negalia taisyklių“ rekomendacijų, 2004 m. gegužės 11 d. priimtas naujas Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas, kuris įsigaliojo nuo 2005 m. liepos 1 d. Šis įstatymas įnešė daug naujovių į neįgaliųjų gyvenimą. Šio įstatymo tikslas – užtikrinti neįgaliųjų lygias teises ir galimybes visuomenėje, nustatyti neįgaliųjų socialinės integracijos principus, apibrėžti socialinės integracijos sistemą ir jos funkcionavimo prielaidas bei sąlygas, neįgaliųjų socialinę integraciją įgyvendinančias institucijas, neįgalumo lygio ir darbingumo lygio nustatymą, profesinės reabilitacijos paslaugų teikimą, specialiųjų poreikių nustatymo ir tenkinimo principus [32, str. 1]. Rengiant šį įstatymą įvyko daug pasikeitimų neįgaliųjų socialinės integracijos politikos srityje. Svarbiausias naujosios sistemos akcentas - pasikeitęs požiūris į žmones su negalia ir naujos galimybės jiems. Taip pat numatyti pagrindiniai neįgaliųjų socialinės integracijos principai (anksčiau to nebuvo) ir apibrėžta pati neįgaliųjų socialinės integracijos sistema - išaiškinta, kas yra neįgaliųjų socialinė integracija bei kokios jos sudedamosios dalys. Numatytos ir pagrindinės neįgaliųjų socialinės integracijos prielaidos bei sąlygos - kas besąlygiškai turi būti, kad tokia integracija vyktų ir būtų užtikrinta neįgaliųjų gyvenimo kokybė [50, p. 135].

Svarbiausias naujojo įstatymo akcentas - pasikeitęs požiūris į žmogų su negalia iš visuomenės ir iš valdžios pusės. Įstatyme vietoj senųjų sąvokų „invalidas“, „invalidumas“ įteisinamos naujos - „neįgalusis“, „neįgalumas“, „darbingumo laipsnis“. Nelikus invalidumo sąvokos, jos reikšmę pakeitė – neįgalumo fakto ir darbingumo laipsnio nustatymo sąvokos. Visiems gerai žinoma, kad neįgalieji buvo skirstomi į tris invalidumo grupes (I invalidumo grupė, II invalidumo grupė ir III invalidumo grupė). Dabar, pagal naujo įstatymo nuostatas asmenims iki 18 metų yra nustatomas neįgalumo faktas, kuris pagal savo pasireiškimo laipsnį skirstomas į tris laipsnius: sunkus, vidutinis, lengvas. Vyresniems nei 18 metų žmonėms su negalia iki senatvės pensijos amžiaus vietoj invalidumo grupės nustatomas darbingumo lygis. Darbingumas įvertinamas procentais ir jo lygis nustatomas 5 punktų intervalais, t.y.

- jei asmeniui nustatoma 0-25 % darbingumo, asmuo laikomas nedarbingu;

- jei asmeniui nustatoma 30-55 % darbingumo, asmuo laikomas iš dalies darbingu;
- jei asmeniui nustatoma 60-100 % darbingumo, asmuo laikomas darbingu [32, str. 20].

Iki šiol nustatant invalidumo grupę lemiamas kriterijus buvo žmogaus sveikatos būklė. Tuo tarpu įsigaliojus naujai sistemai, asmens darbingumo lygio vertinimas neapsiriboja tik mediciniais kriterijais, o yra vertinamas kompleksiskai - atsižvelgiant į asmens sveikatos būklės ir profesinių, funkcinių veiksnių bei aplinkybių, įtakančių žmogaus darbingumą, visumą. Taigi darbingumo lygio vietoj invalidumo grupės nustatymas sudaro galimybes objektyviau įvertinti žmogaus gebėjimus dirbti, gauti būtinas medicinines ir profesines reabilitacijos paslaugas bei išmokas [58, p. 3].

Siekiant užtikrinti lygias galimybes ir teises žmonėms su negalia visuomenėje, naujame įstatyme yra apibrėžti svarbiausi principai, kuriais vadovaujantis vykdoma neįgalųjų socialinė integracija. Šio įstatymo 3 straipsnyje teigiama, kad neįgalųjų socialinė integracija organizuojama vadovaujantis šiais principais:

- 1) *lygių teisių* – neįgalieji turi tokias pačias teises kaip ir kiti visuomenės nariai;
- 2) *lygių galimybių* – neįgaliesiems, kaip ir kitiems visuomenės nariams, sudaromos tokios pat ugdomosios, darbo, laisvalaikio leidimo, dalyvavimo visuomenės, politiniame ir bendruomenės gyvenime galimybės. Tik tais atvejais, kai tokios pat sąlygos ir priemonės yra neveiksmingos, numatomos specialiosios priemonės, gerinančios neįgalųjų padėtį;
- 3) *diskriminavimo prevencijos* – neįgalieji apsaugomi nuo bet kokios diskriminacijos ar išnaudojimo;
- 4) *visapusiško dalyvavimo* – visais lygmenimis visi su neįgalųjų gyvenimu ir veikla susiję klausimai sprendžiami derinant su jais ir (ar) jų atstovais pagal įstatymą bei atsižvelgiant į jų patirtį;
- 5) *savarankiškumo ir pasirinkimo laisvės užtikrinimo* – neįgalieji nuolat skatinami būti savarankiški;
- 6) *prieinamumo* – neįgaliesiems sudaromos sąlygos veiklai visose gyvenimo srityse ir galimybė naudotis ištekliais;
- 7) *neįgalumo kompensavimo* – neįgalumo pasekmės kompensuojamos neįgaliesiems skirtomis įvairiomis piniginių ir nepiniginės paramos formomis;
- 8) *decentralizacijos* – pagalba neįgaliesiems priartinama prie jų gyvenamosios vietos, bendruomenė įtraukiama į socialinę neįgalųjų reabilitaciją;
- 9) *destigmatizacijos* – visuomenė šviečiama siekiant šalinti neigiamas nuostatas ir stereotipus, susijusius su neįgaliaisiais;
- 10) *perimamumo ir lankstumo* – visos institucijos veikia darniai teikdamos socialines paslaugas ir ugdydamos neįgaliuosius;

11) *skirtingų poreikių tenkinimo* – neįgalieji sudaro labai įvairialypę visuomenės grupę, todėl, teikiant paramą, atsižvelgiama į skirtingus neįgaliųjų poreikius [32, str. 3].

Įstatyme taip pat apibrėžta neįgaliųjų *socialinės integracijos sistema*, kurią sudaro medicininės, profesinės ir socialinės reabilitacijos paslaugų teikimas, specialiųjų poreikių tenkinimas specialiosios pagalbos priemonėmis, neįgaliųjų užimtumo rėmimas, socialinės paramos teikimas, Valstybinio socialinio draudimo fondo pensijų ir išmokų skyrimas ir mokėjimas, Privalomojo sveikatos draudimo fondo išmokų skyrimas ir mokėjimas, ugdymo paslaugų teikimas, lygių galimybių dalyvauti kultūros, sporto ir kitose visuomenės gyvenimo srityse užtikrinimas [32, str. 5].

Kitas labai svarbus naujojo įstatymo aspektas – profesinė reabilitacija. Europos Sąjungoje neįgaliųjų profesinės reabilitacijos sistema yra nepaprastai gerai išvystyta, todėl žmogus gali aktyviai įsitraukti į darbinę veiklą. Tuo tarpu mūsų šalies profesinė reabilitacija kol kas vis dar tebėra silpniausioji grandis visoje neįgaliųjų socialinės integracijos sistemoje. Todėl didelis dėmesys naujame Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme skiriamas neįgaliųjų profesinei reabilitacijai, kurios paslaugomis siekiama ugdyti ar atkurti neįgaliųjų asmenų darbingumą ir didinti jų įsidarbinimo galimybes, dėl ligos ar traumos praradusiems darbą, vėl įsilieti į darbo rinką [32, str. 9]. Pagrindinės profesinės reabilitacijos paslaugos yra profesinis orientavimas, konsultavimas, profesinių gebėjimų įvertinimas arba naujų išugdyimas, perkvalifikavimas. Šios paslaugos padidins neįgaliųjų asmenų galimybes savarankiškai įsidarbinti ar dalyvauti įdarbinimo programose. Teisiškai įtvirtinti neįgaliųjų teisę ir galimybę gauti profesinės reabilitacijos paslaugas, pavyko tik naujo įstatymo dėka.

Siekiant užtikrinti geresnį neįgaliųjų specialiųjų poreikių tenkinimą, naujame įstatyme susistemintas specialiųjų poreikių tenkinimas specialios pagalbos priemonėmis. Specialiosios pagalbos priemonės - tai specialiojo poreikio tenkinimo priemonės, kurių tikslas – jas gaunančiam neįgaliajam užtikrinti lygias ugdymo, profesines, socialines bei visaverčio integravimosi į visuomenę galimybes [32, str. 2, dalis 11]. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministras 2006 m. kovo 28 d. priėmė įsakymą „Dėl specialiųjų poreikių nustatymo ir jų tenkinimo sąlygų bei taisyklių“. Įsakymas reglamentuoja asmens specialiųjų poreikių nustatymo ir tenkinimo principus, specialiųjų poreikių asmenų grupes, asmens specialiuosius poreikius nustatančius subjektus, specialiųjų poreikių nustatymo kriterijus ir lygį, specialiųjų poreikių lygio nustatymą, tenkinimo sąlygas ir tvarką, asmens teises ir atsakomybę [24, str. 1]. Specialieji poreikiai nustatomi ir tenkinami neatsižvelgiant į asmens amžių, neįgalumo lygį ar darbingumo lygį ir siekiant užtikrinti lygias teises ir galimybes visose gyvenimo srityse. Specialiųjų poreikių lygis yra nustatomas vertinant reikalingos specialiosios pagalbos priemonių apimtį ir skirstomi į tris lygius: nedidelių, vidutinių ir didelių priemonių apimtis [24, str. 11]. Specialieji poreikiai tenkinami specialiosios pagalbos priemonėmis: techninės pagalbos priemonėmis,

finansinės pagalbos priemonėmis ir socialinėmis paslaugomis pagrindinėse neįgalųjų veiklos srityse (buityje ir asmeniniame gyvenime, ugdymesi, darbinėje veikloje, visuomeniniame gyvenime) [24, str. 9].

Neįgalųjų socialinės integracijos įstatymo naujoje redakcijoje yra numatytos ir pereinamojo laikotarpio nuostatos. Pereinamasis laikotarpis truks nuo 2005 m. liepos 1 d. iki 2007 m. birželio 30 d., kai galios abi sistemos – ir senoji ir naujoji. Per šį laikotarpį bus peržiūrimos invalidumo grupės, bei nustatomas neįgalumo ar darbingumo laipsnis, asmens specialieji poreikiai. Į naująją sistemą patenka neįgalieji, kuriems neįgalumo ar darbingumo laipsnis nustatomas pirmą kartą.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija parengė ir dar rengia poįstatyminius teisės aktus, numatytus Neįgalųjų socialinės integracijos įstatyme, bei kitus teisės aktus, reikalingus šio įstatymo įgyvendinimui. Neįgalųjų socialinės integracijos sistema finansuojama iš valstybės biudžeto, savivaldybių biudžetų, Valstybinio socialinio draudimo fondo, Privalomojo sveikatos draudimo fondo, Užimtumo fondo, Europos Sąjungos struktūrinių fondų ir kitų teisėtai įgytų lėšų [32, str. 5, dalis 2].

2.2. Institucijos, įgyvendinančios neįgalųjų socialinės integracijos politiką

Neįgalųjų lygių galimybių ir socialinės integracijos politikos formavimo imasi ne tik vyriausybės struktūros ir tarnybos, nevyriausybės organizacijos, bet ir neįgalųjų bendruomenės. Neįgalųjų socialinės integracijos valdymas apima neįgalųjų socialinės integracijos priemonių planavimą, administravimą, organizavimą, įgaliojimų ir atsakomybės paskirstymą bei priežiūrą [32, str.16, dalis 1].

Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Ji koordinuoja ir įgyvendina neįgalųjų socialinės integracijos sistemą, tvirtina ilgalaikes valstybines neįgalųjų socialinės integracijos programas ir strategijas [32, str. 16, dalis 2]. Svarbią vietą neįgalųjų socialinės integracijos proceso valdyme užima *Socialinės apsaugos ir darbo ministerija*. Jos vienas iš uždavinių yra – numatyti esmines neįgalųjų socialinės integracijos kryptis ir koordinuoti neįgalųjų socialinės integracijos procesą. SAMD turi kelti problemas ir koordinuoti sprendimus, aktyviai ir geranoriškai padėti sprendžiant neįgalųjų problemas, domėtis neįgalųjų žmonių gyvenimo sąlygomis ir teikti pagalbą neįgaliesiems. Siekiant gerinti neįgalųjų socialinę integraciją plėtojant neįgalųjų reabilitaciją ir ugdymą, aplinkos prieinamumą, užimtumą, jų medicininį, socialinį ir techninį aptarnavimą bei paslaugas SAMD parengė 2006 metams neįgalųjų socialinės integracijos programą.

Kitos Lietuvos Respublikos ministerijos pagal savo kompetenciją rengia ir teikia Lietuvos Respublikos Vyriausybei siūlymus, įstatymų ir kitų teisės aktų projektus dėl neįgalųjų socialinės

integracijos sistemos tobulinimo ir organizuoja neįgaliųjų socialinės integracijos sistemos įgyvendinimą [32, str. 16, dalis 2]. Pavyzdžiui: Sveikatos apsaugos ministerija – atsakinga už neįgaliųjų sveikatos priežiūrą ir medicininę reabilitaciją; Aplinkos apsaugos ministerija – už aplinkos ir būsto pritaikymą; Švietimo ir mokslo ministerija – už neįgaliųjų ugdymo kokybę.

Apskritis ir savivaldybės atsakingos už socialinių paslaugų ir socialinės paramos teikimą. Apskričių viršininkai rengia, koordinuoja ir įgyvendina apskrities socialines programas ir socialinius projektus neįgaliesiems, vykdo kitas nustatytas funkcijas. Savivaldybės rengia ir įgyvendina savivaldybės neįgaliųjų socialinės integracijos programas, atsako už neįgaliųjų specialiųjų poreikių tenkinimą teikiant bendrąsias ir specialiąsias socialines paslaugas, atsako už sąlygų neįgaliesiems integruotis į bendruomenę sudarymą, bendradarbiavimą su neįgaliųjų asociacijomis [32, str. 16].

Pagrindinę veiklą neįgaliųjų socialinės integracijos valdyme iki 2006 metų vykdė, Lietuvos invalidų reikalų taryba prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Tačiau įsigaliojus naujam Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymui įvyko viešojo juridinio asmens - Lietuvos invalidų reikalų tarybos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės reforma ir nuo 2006 m. sausio 1 d. pradėjo veikti :

1. **Neįgaliųjų reikalų taryba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos;**
2. **Neįgaliųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.**

Neįgaliųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Neįgaliųjų reikalų departamentas). Departamento tikslas – užtikrinti neįgaliųjų socialinės integracijos politikos priemonių įgyvendinimą siekiant neįgaliųjų socialinės integracijos į visuomenę.

Svarbiausias Neįgaliųjų reikalų departamento uždavinys yra koordinuoti ir įgyvendinti Nacionalinę žmonių su negalia socialinės integracijos 2003 – 2012 metų programą bei kitas programas, skirtas neįgaliųjų problemoms spręsti. Pagal Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos programos priemones šis departamentas iš valstybės biudžeto lėšų konkurso būdu finansuoja neįgaliųjų socialinės integracijos programas, kurias vykdo neįgaliųjų asociacijos ir valstybės institucijos, organizuoja ir atlieka šių programų paraiškų vertinimą ir projektų atranką bei vertina lėšų poreikį [33, str. 16].

Įgyvendindamas kitas neįgaliųjų socialinės integracijos politikos priemones šis departamentas teikia Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai išvadas, pasiūlymus ir teisės aktų projektus dėl neįgaliųjų socialinės integracijos proceso vystymo bei administruoja informacines sistemas (registus), susijusias su neįgaliųjų socialine integracija [33, str. 6]. Neįgaliųjų reikalų departamentas siekdamas, kad neįgalieji aktyviai dalyvautų sprendžiant visus su jų gyvenimu ir veikla susijusius klausimus pagal

savo kompetenciją organizuoja konferencijas, seminarus, mokymus, kitus renginius. Taip pat informuoja visuomenę apie departamento veiklą, pateikdamas informaciją savo Interneto tinklapyje, kuris šiuo metu yra atnaujinamas, kadangi įsigaliojus naujam Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymui dauguma duomenų turi būti pakeisti.

Neįgaliųjų reikalų taryba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Neįgaliųjų reikalų taryba) nagrinėja svarbiausius neįgaliųjų socialinės integracijos klausimus ir teikia pasiūlymus socialinės apsaugos ir darbo ministrui dėl neįgaliųjų reikmes atitinkančios neįgaliųjų socialinės integracijos politikos įgyvendinimo. Ji sudaroma visuomeniniais pagrindais, lygiateisės partnerystės pagrindu iš valstybės institucijų ir neįgaliųjų asociacijų deleguotų 14 atstovų. Neįgaliųjų reikalų taryba, vykdydama nustatytąjį uždavinį, atlieka funkcijas šiose srityse:

- siekia, kad neįgalieji aktyviai dalyvautų sprendžiant visus su jų gyvenimu ir veikla susijusius klausimus;
- rūpinasi neįgaliųjų integravimusi į visuomenę;
- teikia socialinės apsaugos ir darbo ministrui pasiūlymus dėl rengiamų teisės aktų, reglamentuojančių neįgaliųjų visuomeninius santykius, projektų;
- kaupia informaciją apie neįgaliųjų problemas ir supažindina su ja visuomenę;
- bendradarbiauja su Neįgaliųjų reikalų departamentu bei kitomis valstybės ir savivaldybių institucijomis bei įstaigomis, sprendžiant neįgaliųjų socialinės integracijos problemas [35, str. 9].

Neįgaliųjų teisių apsaugos politika formuojama ir programos įgyvendinamos bendradarbiaujant su įvairiomis kitomis institucijomis bei neįgaliųjų interesus atstovaujančiomis grupėmis ir asociacijomis. *Neįgaliųjų asociacijos* ir jų padaliniai užima svarbią vietą neįgaliųjų socialinės integracijos procese, jo įgyvendinime ir valdyme. Jos atstovauja neįgaliųjų interesams, padeda įgyvendinti neįgaliųjų socialinės integracijos priemones: organizuoja socialinių paslaugų teikimą neįgaliesiems, neįgaliųjų poilsį, sportą, turizmą, kultūrinę veiklą, tarptautinį bendradarbiavimą. Organizuodamos savo veiklą, neįgaliųjų asociacijos bendradarbiauja su valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis, gali gauti šių institucijų ir įstaigų finansinę paramą [32, str. 16]. Neįgaliųjų asociacijos, vykdydamos reabilitacijos ir integracijos programas, siekia, kad neįgalieji turėtų lygias galimybes gyventi ir dirbti visuomenėje, atstovauja neįgaliesiems ir gina jų teises, jų programos yra skirtos visokią negalią turintiems asmenims. Neįgaliųjų asociacijos žinodamos specifinius neįgaliųjų poreikius, dirba kaip socialiniai partneriai ir padeda kurti savivaldybėms bendruomenės lygmenyje reikalingas tarnybas (socialinių paslaugų, dienos užimtumo, ugdymo, savarankiško gyvenimo namų),

pritaiko neįgaliesiems būstus bei viešąją aplinką bei vykdo profesinio orientavimo, įdarbinimo ir užimtumo programas [51, p. 2].

Pagrindinės neįgaliųjų asociacijos - Lietuvos invalidų draugija, Lietuvos aklių ir silpnaregių sąjunga, Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrija „Viltis“, Lietuvos kurčiųjų draugija, Lietuvos žmonių su negalia sąjunga, Lietuvos žmonių su negalia aplinkos pritaikymo asociacija, Lietuvos paraplegikų asociacija, Lietuvos diabeto asociacija. Didžiausia neįgaliųjų asociacija Lietuvoje yra *Lietuvos invalidų draugija* (toliau – LID) vienijanti virš 43,5 tūkstančių narių - žmonių su fizine negalia – 63 draugijos skyriai Lietuvos miestuose ir rajonuose. Pagrindinis draugijos tikslas – įgyvendinti neįgaliųjų lygias galimybes visose visuomenės gyvenimo srityse. LID pagrindiniai uždaviniai: atstovauti ir ginti neįgaliųjų teises bei teisėtus interesus, teikti pasiūlymus, priimant sprendimus valdžios institucijose; remti neįgaliųjų ugdymą, švietimą, darbinį užimtumą; teikti bendrąsias ir specialiąsias socialines paslaugas; pritaikyti aplinką žmonėms su fizine negalia; skatinti neįgaliųjų meninę kūrybą, organizuoti jų laisvalaikį, poilsį.

Nustatant invalidumo grupę, daug žmonių buvo nepatenkinti Valstybinės medicininės socialinės ekspertizės komisijos (toliau – MSEK) darbu. „Ten dirbantieji buvo nekontroliuojami, jautėsi visagaliai. Žmonės dažnai likdavo nepatenkinti šios institucijos darbu, kita vertus, dažnai invalidumo grupes gaudavo sveiki žmonės“ [2, p. 1]. Kartais žmonės kreipdavosi į teismą dėl jų manymu, netinkamo MSEK sprendimo priėmimo. Todėl, įgyvendinant Lietuvos Respublikos Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo nuostatas bei siekiant užtikrinti kokybišką darbingumo ir neįgalumo lygio nustatymą ir ginčų nagrinėjimą, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija nuo 2005 m. liepos 1 d. reorganizavo Valstybinę medicininės socialinės ekspertizės komisiją prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, padalijant į Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybą prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – NDNT) ir Ginčų komisiją prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Ginčų komisija).

Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybą prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos yra viešojo administravimo įstaiga, nustatanti neįgalumo ir darbingumo lygį asmenims. Svarbiausieji NDNT uždaviniai yra:

- dalyvauti įgyvendinant neįgaliųjų socialinės integracijos politiką;
- organizuoti neįgalumo lygio asmenims iki 18 metų amžiaus, darbingumo lygio asmenims iki 18 metų, kurie yra (buvo) draudžiami valstybiniu socialiniu draudimu, ir asmenims nuo 18 metų iki senatvės

pensijos amžiaus profesinės rehabilitacijos paslaugų poreikio, bendro pirminio specialiųjų poreikių nustatymą;

- teikti pasiūlymus Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijai dėl teisės aktų, susijusių su neįgalumo lygio ir darbingumo lygio bei profesinės rehabilitacijos poreikio nustatymu, tobulinimo [25, str. 5].

Tuo tarpu iškilusius ginčus dėl neįgalumo lygio ir darbingumo lygio nustatymo nagrinėja ir sprendžia *Ginčų komisija prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos* pagal jai suteiktus įgaliojimus. Ginčų komisija suteikia žmonėms didesnę pasitikėjimą, kad sprendimas dėl neįgalumo ar darbingumo lygio bus priimtas teisingai. Šios komisijos tikslas ne tik spręsti tarp neįgaliojo ir NDNT kylančius ginčus, bet ir stebėti, kad valstybės parama nebūtų naudojama neteisėtai. Per 2006 metus Ginčų komisija gavo ir išnagrinėjo 50 skundų ir sprendimai buvo pakeisti 5 –iems iš jų.

Dar viena svarbi institucija, įgyvendinanti Lietuvos Respublikos Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymą yra *Lietuvos darbo birža* bei jos teritoriniai padaliniai, kurie sprendžia neįgaliųjų įdarbinimo, užimtumo, perkvalifikavimo klausimus.

Techninės pagalbos priemonėmis negalia turinčius asmenis per savivaldybių socialinės paramos skyrius aprūpina *Techninės pagalbos neįgaliesiems centras*, kurį įsteigė SADM. Šis centras ir jo padaliniai tenkina techninės pagalbos priemonėmis neįgaliųjų su judėjimo-atramos sutrikimais specialiuosius poreikius [28, str. 6]. Techninės pagalbos priemonės – bet koks neįgaliųjų naudojamas specialus ar standartinis gaminys, įrankis, įranga ar techninė sistema, padedantys išvengti, kompensuoti, sumažinti arba pašalinti sutrikusių funkcijų įtaką sveikatos būklei, asmens savarankiškumui, ugdymuisi, darbinei veiklai [32, str. 2, dalis 14].

Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie SADM atsakinga už neįgaliųjų netekto darbingumo pensijų ir profesinės rehabilitacijos pašalpų mokėjimą. Neįgaliesiems, turintiems sutrikusią judėjimo funkciją, mokamos transporto išlaidų ir specialiųjų lengvųjų automobilių įsigijimo, jų techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos.

Žmonių su negalia švietimo sistema. Švietimas – tai veikla, kuria siekiama suteikti asmeniui brandaus savarankiško gyvenimo pagrindus ir padėti jam tobulinti savo gebėjimus visą gyvenimą. Mokyti - prigimtinė kiekvieno žmogaus teisė [14, p. 34] .

Lietuvos įstatymai įtvirtina visų be išimties teisę į išsilavinimą. Lygių galimybių įstatymas įsigaliojęs 2005 metų sausio 1 dieną, sustiprino apsaugą nuo tiesioginės bei netiesioginės

diskriminacijos dėl negalios švietimo ir mokslo srityje⁵. Švietimo įstatymas ir Specialiojo ugdymo įstatymas yra pagrindiniai Lietuvos teisės aktai reglamentuojantys vaikų su negalia švietimo sistemą šalyje. Ypač svarbi yra Švietimo įstatymo 34 straipsnio nuostata, užtikrinanti neįgalių asmenų teisę į mokslą ir garantuojanti moksleiviams, turintiems specialiųjų poreikių, teisę mokytis bendrojo lavinimo mokyklose kuo arčiau jų tėvų gyvenamosios vietos. Jame pateikiama ir specialiojo ugdymo koncepcija, konstatuojama, kad specialusis ugdymas – tai švietimo sistemos dalis. Įstatyme teigiama, kad specialiojo ugdymo paskirtis yra padėti specialiųjų poreikių turinčiam asmeniui lavintis, mokytis pagal gebėjimus, įgyti išsilavinimą ir kvalifikaciją bei įveikti socialinę atskirtį [46, str. 15].

Detaliai specialiųjų poreikių asmenų švietimo bei ugdymo organizavimo pagrindus, tvarką bei sąlygas reglamentuoja 1998 m. priimtas Specialiojo ugdymo įstatymas (toliau- SUĮ). SUĮ nustato specialiojo ugdymo sistemos sandarą, valdymo bei specialiųjų poreikių asmenų ankstyvojo ir ikimokyklinio ugdymo, bendrojo lavinimo, papildomo ugdymo, profesinio ir aukštesniojo mokymo, aukštojo mokslo ir suaugusiųjų švietimo organizavimo pagrindus [47, str. 1]. SUĮ apibrėžia, jog specialiųjų poreikių asmenys yra vaikai ir suaugusieji, dėl įgimtų ar įgytų sutrikimų turintys ribotas galimybes dalyvauti ugdymo procese, visuomenės gyvenime. O specialusis ugdymas – tai jų mokymas, lavinimas bei vertybinių nuostatų formavimas, pripažįstant šių asmenų gebėjimus ir galias [47, str. 3, dalis 1]. Specialiųjų poreikių asmenys ugdomi valstybinėse, savivaldybių bei nevalstybinėse visų tipų bendrojo ir specialiojo ugdymo įstaigose, globos įstaigose ir specializuotose suaugusiųjų centruose. Asmenys, negalintys lankyti švietimo įstaigų, ugdomi namuose.

SUĮ yra numatyti tokie pagrindiniai specialiojo ugdymo uždaviniai: rengti specialiųjų poreikių asmenis savarankiškai gyventi, teikti jiems kvalifikuotą pedagoginę psichologinę pagalbą, sudaryti lygias galimybes įgyjant išsilavinimą bei profesiją, pripažįstant specialiųjų poreikių vaikų ir suaugusiųjų gebėjimus ir galias, sudaryti tęstinio ugdymosi galimybes bei sąlygas integruotai ugdytis bendrojo ugdymo įstaigose [47, str. 5].

Minėtus uždavinius siekiama įgyvendinti įvertinus kiekvieno vaiko specialiuosius poreikius. Atsižvelgiant į tai nustatoma jam labiausiai priimtina bei tinkama ugdymo forma. Asmens specialiuosius ugdymosi poreikius pedagoginiu, psichologiniu, medicininiu ir socialiniu aspektais įvertina švietimo įstaigos specialiojo ugdymo komisija ar pedagoginė psichologinė tarnyba [14, p. 37]. Yra patvirtinta asmenų specialiųjų poreikių, sutrikimų ir jų laipsnių pobūdžio įvertinimo bei nustatymo

⁵ 4 straipsnio 1 dalis: Švietimo įstaigų, mokslo ir studijų institucijos privalo užtikrinti vienodas sąlygas asmenims nepaisant jų amžiaus, lytinės orientacijos, *negalios*, rasės ar etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų (Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas, 2003 m. lapkričio 18 d., Nr. IX-1826, *Valstybės žinios*, 2003 12 05, Nr. 114-5115).

tvarka, kurią reglamentuoja Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro, sveikatos apsaugos ministro bei socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. liepos 12 d. įsakymas „Dėl specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo ir specialiųjų poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų ugdymosi poreikių grupei tvarkos“ [48]. Ši tvarka reglamentuoja švietimo įstaigose ugdomų specialiųjų poreikių turinčių asmenų iki 21 m. skirstymą į sutrikimų grupes, sutrikimų laipsnius, nustato specialiųjų poreikių turinčių asmenų priskyrimo specialiųjų ugdymosi poreikių grupei kriterijus. Asmens specialieji ugdymosi poreikiai skirstomi į nedidelius, vidutinius bei labai didelius. Įvertinus bei nustatius asmenų specialiuosius poreikius, yra skiriamas specialusis ugdymas, kurį skiria tos pačios institucijos, kurios ir vertina asmens specialiuosius poreikius [14, p. 37].

Specialųjį ugdymą įgyvendina visos privalomąjį švietimą teikiančios mokyklos, kiti švietimo teikėjai, atskirais atvejais – specialiosios (internatinės) mokyklos pagal patvirtintus mokymo planus, bendrąsias ir specialiąsias programas. Asmenys, dėl sveikatos sutrikimų negalintys ugdytis formaliojo švietimo įstaigose pagal nustatytą tvarką mokomi namuose, sudaromos sąlygos mokytis savarankiškai, laikyti egzaminus ir įgyti valstybinius standartus atitinkantį išsilavinimą [47, str. 9]. Vadovaujantis SUĮ lygių galimybių principais, specialiųjų poreikių asmenų ugdymas turi būti pirmiausia organizuojamas, integruojant juos į bendro lavinimo mokyklas, ugdant juos bendrai su kitais mokyklinio amžiaus vaikais ir tik atskirais atvejais pasitelkiant specialiąsias mokyklas ar ugdymą namuose [14, p. 40].

Specialiojo ugdymo įstatymo nuostatose numatytas ne tik vaikų specialusis ugdymas, bet ir neįgaliųjų asmenų profesinis ir universitetinis bei neuniversitetinis aukštasis mokslas. Šiame įstatyme yra numatyta, jog, profesinės, aukštesniosios ir aukštosios mokyklos sudaro sąlygas specialiųjų poreikių asmenims pagal jų gebėjimus įgyti išsilavinimą ir profesiją. Taip pat profesinės, aukštesniosios ir aukštosios mokyklos gali nustatyti papildomas lengvatines specialiųjų poreikių asmenų priėmimo sąlygas ir tvarką, taip paskatinant neįgaliuosius siekti išsilavinimo [47, str. 13].

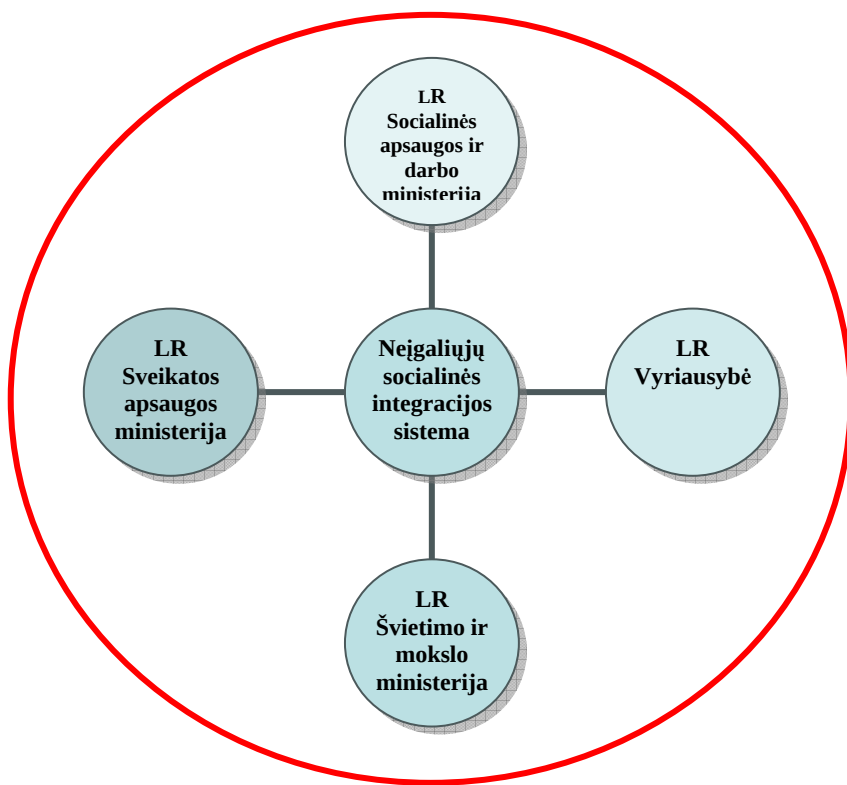
Kaip teigė neįgaliųjų reikalais besirūpinantys atstovai, suskaičiuoti šiuos studentus sunku – kai kurie, mažiau aktyviai negalios turintys žmonės paprastai jų nenori afišuoti. Taip pat, matyt, tokių žmonių negalia nesukelia labai didelių studijų proceso ar dalyvavimo universiteto gyvenime sunkumų, todėl jie ir nesikreipia į administraciją ar tuo besirūpinančias organizacijas.

2.3. Neįgaliųjų (specialiųjų poreikių turinčių asmenų) registracijos institucinė sistema

Šioje tyrimo ataskaitos dalyje analizuojama šiuo metu veikianti neįgaliųjų socialinės integracijos sistema, identifikuojamos pagrindinės institucijos, atsakingos už neįgaliųjų socialinę integraciją bei socialines paslaugas neįgaliesiems.

Identifikuoti esmines institucijas, įgyvendinančias neįgaliųjų socialinę integraciją yra būtina, nes tik išanalizavus institucinę infrastruktūrą, funkcijas bei kompetenciją galima daryti išvadas dėl neįgaliųjų registracijos tvarkos.

Neįgaliųjų socialinės integracijos sistemą sudaro medicininės, profesinės ir socialinės reabilitacijos paslaugų teikimas, specialiųjų poreikių tenkinimas specialiosios pagalbos priemonėmis, neįgaliųjų užimtumo rėmimas, socialinės paramos teikimas, Valstybinio socialinio draudimo fondo pensijų ir išmokų skyrimas ir mokėjimas, Privalomojo sveikatos draudimo fondo išmokų skyrimas ir mokėjimas, ugdymo paslaugų teikimas, lygių galimybių dalyvauti kultūros, sporto ir kitose visuomenės gyvenimo srityse užtikrinimas. Sistemos funkcionavimą, priklausomai nuo kompetencijos bei veiklos srities užtikrina **LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija**, **LR Švietimo ir mokslo ministerija**, **LR Sveikatos apsaugos ministerija** (žr. 16 paveikslą).

Paveikslas 15. Neįgaliųjų socialinės integracijos sistemos instituciniai elementai

Paminėtos ministerijos, priklausomai nuo savo kompetencijos, yra institucijos, **kaupiančios ir sisteminančios statistinę informaciją apie neįgaliuosius**, t.y. specialiuosius poreikius turinčius asmenis. Ministerijoms pavaldžios/ atskaitingos institucijos, dalyvaujančios statistinės informacijos apie neįgaliuosius (specialius poreikius turinčius asmenis) registravime:

LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos funkcionavimo srityje:

- Neįgaliųjų reikalų departamentas prie LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos;
- Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos;

LR Švietimo ir mokslo ministerijos funkcionavimo srityje:

- Švietimo informacinių technologijų centras;

LR Sveikatos apsaugos ministerijos funkcionavimo srityje:

- Lietuvos sveikatos informacijos centras.

Svarbu pažymėti, kad paminėtos ministerijos ir/arba įstaigos prie ministerijų gauna **pirminę informaciją** apie neįgaliuosius.

Kita svarbi institucija – Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės – sistemina ir apdoroja **antrinę informaciją**, t.y., informaciją Statistikos departamentas gauna iš ministerijų pagal jų veiklos srities specifiką.

Analizuojant institucijų, **kaupiančių ir sisteminančių statistinę informaciją apie neįgaliuosius**, infrastruktūrą yra tikslinga iširti institucijų funkcijas ir statistinės informacijos rinkimo/registravimo, apdorojimo, saugojimo ir analizės procesus.

2.3.1. Įstaigų prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos institucinė analizė

LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija yra viena pagrindinių institucijų, formuojančių ir įgyvendinančių neįgaliųjų socialinės integracijos bei socialinių paslaugų politiką. **Neįgaliųjų reikalų departamentas** prie LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bei Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos yra institucijos, kurios pagal savo kompetenciją yra pagrindiniai statistinės informacijos apie neįgaliuosius Lietuvoje administratoriai.

Neįgaliųjų reikalų departamento prie LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatuose, patvirtintuose LR Socialinės apsaugos ir darbo ministrės įsakymu Nr. A1-340, yra numatytas institucijos *tikslas* – užtikrinti neįgaliųjų socialinės integracijos politikos priemonių įgyvendinimą. Viena iš Neįgaliųjų reikalų departamento **funkcijų** analizuojamoje srityje, įtvirtintų nuostatuose, yra kasmet:

- rinkti informaciją ir statistinius duomenis iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų, neįgaliųjų asociacijų apie neįgaliųjų socialinės integracijos pokyčius,
- sisteminti ir apibendrinti informaciją ir statistinius duomenis;
- informuoti Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją, kitas valstybės bei savivaldybių institucijas ir įstaigas, neįgaliųjų asociacijas.

Neįgaliųjų reikalų departamento funkciją, departamento direktoriaus įsakymu patvirtintuose nuostatuose pavesta įgyvendinti Neįgaliųjų reikalų departamento **Informavimo, teisės, personalo ir bendrųjų reikalų skyriui**.

Ekspertinio interviu metu su Neįgaliųjų reikalų departamento informavimo, teisės, personalo ir bendrųjų reikalų skyriaus specialistais, identifikuota departamento informacijos apie neįgaliuosius administravimo specifika:

- ***Departamentas pagrinde naudojami antriniais informacijos šaltiniais:*** Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės bei neįgaliųjų nevyriausybinė organizacijų informacija.
- ***Pirminę statistinę informaciją*** Neįgaliųjų reikalų departamentas gauna ir administruoja vykdydamas jam pavestą konkrečių neįgaliųjų socialinės integracijos programų įgyvendinimą, priežiūrą ir vertinimą. Pavyzdžiui, Departamentas teikia finansinę paramą neįgaliesiems, studijuojantiems aukštosiose mokyklose, remdamasis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. rugpjūčio 29 d. nutarimu Nr. 831 patvirtino Finansinės pagalbos priemonių teikimo neįgaliesiems, studijuojantiems aukštosiose mokyklose, tvarkos aprašu. Šiuo Aprašu siekiama užtikrinti vienodas paramos sąlygas sunkią negalią turintiems asmenims siekti aukštojo mokslo ir įgyti konkurencingas darbo rinkoje profesijas. Finansinė parama teikiama iš valstybės biudžeto lėšų, skirtų Neįgaliųjų reikalų departamentui prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos 2003 - 2012 metams programos priemonėms įgyvendinti. Finansinė parama teikiama neįgaliesiems, kurie turi I ar II invalidumo grupę arba sunkų ar vidutinį neįgalumo lygį, arba 45 procentų ar mažesnį darbingumo lygį. Ji teikiama neatsižvelgiant į tai, kuria studijų forma studijuoja neįgalusis, tačiau studentas turi neturėti išsiskolinimų, drausminių nuobaudų ir studijuoti pirmą kartą pagal neuniversitetinių, I ar II pakopos arba vientisųjų universitetinių studijų programą. Vadinasi, Departamentas turi tikslią informaciją apie neįgaliuosius, kurie gauna finansinę paramą studijoms, tačiau neturi informacijos apie

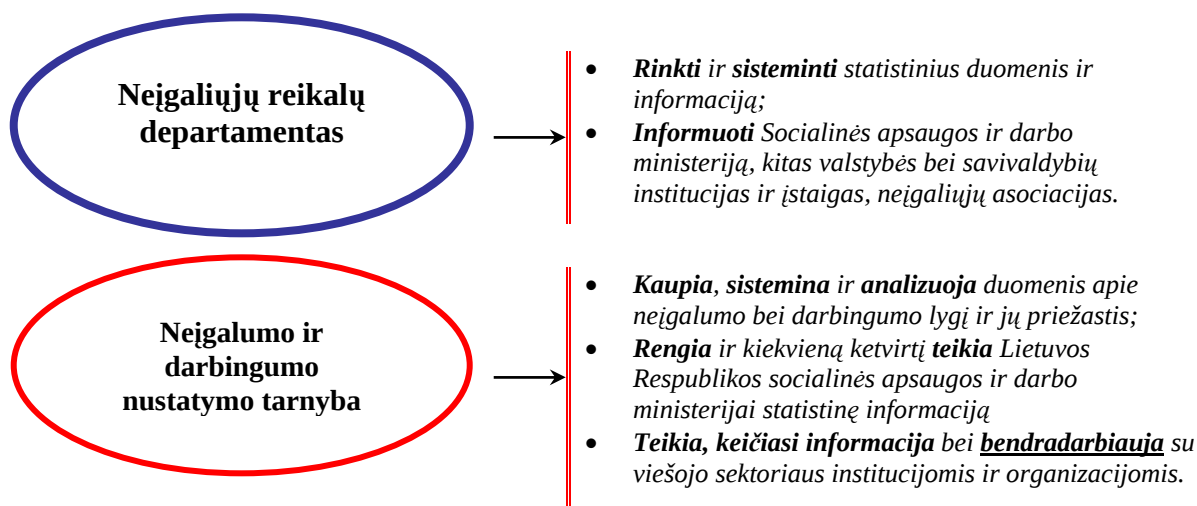
lengvą negalią turinčius studentus universitetuose – taigi, ir tikslios statistinės informacijos apie visų neįgaliųjų, studijuojančių universitetuose apskritai.

- Neįgaliųjų reikalų departamento **atskaitingas Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai**, kuriai ir teikia apibendrintą statistinę informaciją.

Kita LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos institucija, dalyvaujanti statistinių duomenų apie neįgaliuosius valdyme, yra **Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba** prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos nuostatuose, patvirtintuose Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. A1-50, tarnyba apibrėžiama kaip *viešojo administravimo įstaiga, nustatanti neįgalumo lygį asmenims iki 18 metų ir darbingumo lygį asmenims iki 18 metų, kurie yra (buvo) draudžiami valstybiniu socialiniu draudimu ir asmenims nuo 18 metų iki senatvės pensijos amžiaus*. Vienas iš svarbiausiųjų Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos uždavinių yra organizuoti neįgalumo lygio asmenims iki 18 metų amžiaus, darbingumo lygio asmenims iki 18 metų, kurie yra (buvo) draudžiami valstybiniu socialiniu draudimu, ir asmenims nuo 18 metų iki senatvės pensijos amžiaus, profesinės reabilitacijos paslaugų poreikio, bendro pirminio specialiųjų poreikių nustatymą.

Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos nuostatuose apibrėžtos tarnybos **funkcijos**, susijusios su statistinės informacijos administravimu:

- Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba kaupia, sistemina ir analizuoja duomenis apie neįgalumo bei darbingumo lygį ir jų priežastis;
- Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba rengia ir kiekvieną ketvirtį teikia Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijai statistinę informaciją apie neįgalumo bei darbingumo lygį ir jų priežastis;
- Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka teikia, keičiasi informacija bei bendradarbiauja su asmens sveikatos priežiūros įstaigomis, Lietuvos darbo birža prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, savivaldybėmis, valstybės institucijomis ir įstaigomis, kitomis organizacijomis;
- analizuoja Europos Sąjungos šalių patirtį neįgalumo ir darbingumo lygio bei profesinės reabilitacijos srityje.

Paveikslas 16. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos institucijų funkcijos statistinės informacijos apie neįgaliuosius Lietuvoje valdyme

Eksperstinio interviu metu su Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos Metodikos skyriaus specialistais, identifiukuota tarnybos informacijos apie neįgaliuosius administravimo specifika ir pagrindinės charakteristikos:

- Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba labai *retais atvejais naudojami antriniais informacijos šaltiniais*;
- **Visi Lietuvoje neįgaliaisiais pripažinti asmenys, nepriklausomai nuo jų amžiaus, yra registruojami Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos registre;**
- Šiuo metu Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba **turi pakankamai galingą techninę bazę** ir administruoja didžiulius duomenų masyvus neįgaliųjų (asmenų su specialiais poreikiais) apskaitos srityje;
- Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos **aptarnaujama teritorija apima visą Lietuvą**, t.y. ji turi 25 teritorinius skyrius 11- oje Lietuvos miestų: Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Alytuje, Biržuose, Marijampolėje, Panevėžyje, Plungėje, Šiauliuose, Tauragėje ir Utenoje;
- Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba yra **atskaitinga Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai**, kuriai ir teikia statistinę informaciją.

Taigi, Neįgaliųjų reikalų departamentas prie LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bei Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos yra institucijos, kurios pagal savo kompetenciją yra **pagrindiniai statistinės informacijos apie neįgaliuosius Lietuvoje valdytojai/administratoriai**.

2.3.2. Švietimo informacinių technologijų centro informacinės sistemos analizė

Švietimo informacinių technologijų centras yra Švietimo ir mokslo ministerijos finansuojama valstybinė institucija, administruojanti elektronines *informacines sistemas* ŠVIS (Švietimo valdymo informacinė sistema) bei AIKOS (Atvira konsultavimo, informavimo ir orientavimo sistema).

Informacinės sistemos organizacinę struktūrą sudaro:

- Informacinės sistemos **valdytojas** – Švietimo informacinių technologijų centras;
- Informacinės sistemos **tvarkytojas** – Švietimo informacinių technologijų centras;
- Informacinės sistemos **duomenų teikėjai** – valstybės ir savivaldybių švietimo įstaigos, apskričių viršininkų ir savivaldybių administracijos, Nacionalinis egzaminų centras, Švietimo plėtotos centras, Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir kiti juridiniai asmenys;
- **duomenų gavėjai** – Lietuvos Respublikos Seimas, Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, apskričių ir savivaldybių administracijos, mokyklų steigėjai, mokyklos, taip pat kitos ministerijos, Vyriausybės įstaigos, apskričių ir savivaldybių institucijos, kiti juridiniai asmenys.

ŠVIS veiklos organizavimo principai ir esminės funkcijos:

- *Informacinės sistemos paskirtis* – teikti ir sudaryti sąlygas gauti oficialią švietimo būklės informaciją.
- *Informacinės sistemos objektas* yra švietimo rodikliai ir kita informacija, reikalinga švietimo būklei stebėti ir sprendimams priimti.
- Informacinės sistemos statistinių duomenų bazėje kaupiama informacija iš švietimo įstaigų metinių žinybinės švietimo statistikos ataskaitų, registrų ir kitų įstaigų duomenų bazių.
- Informacijos mainai tarp informacijos šaltinių ir Informacinės sistemos statistinių duomenų bazės vykdomi pagal pasirašytas duomenų mainų sutartis tarp duomenų valdytojų.

Ekspertinio interviu metu su Švietimo informacinių technologijų centro specialistais identifikuotos Švietimo informacinių technologijų centro **informacijos administravimo charakteristikos:**

- Informacija iš švietimo institucijų surenkama pagal patvirtintas statistinės informacijos formas;
- Švietimo informacinių technologijų centras administruoja informaciją gaunamą tiek iš pirminių, tiek iš antrinių informacijos šaltinių;

- Informacijos apie neįgaliųjų asmenų mokymosi aprėptį (iki 21 metų) Švietimo informacinių technologijų centras neturi, todėl, kad nėra žinomas bendras neįgaliųjų asmenų iki 21 metų skaičius Lietuvoje;
- Švietimo informacinių technologijų centras yra juridškai įforminęs informacijos tarp suinteresuotų institucijų apsikeitimo tvarką.

2.3.3. Lietuvos sveikatos informacijos centro informacinės sistemos analizė

Lietuvos sveikatos informacijos centro pagrindinis **tikslas** yra organizuoti ir vykdyti Lietuvos gyventojų sveikatos būklės, sveikatos priežiūros veiklos ir išteklių stebėseną, siekiant mažinti Lietuvos gyventojų sergamumą, **neįgalumą** ir mirtingumą.

Lietuvos sveikatos informacijos centras atlieka šias pagrindines **funkcijas**:

- Renka, kaupia ir apdoroja statistinę informaciją apie gyventojų sveikatos būklę, sveikatos priežiūros įstaigų veiklą, aprūpinimą ištekliais.
- Analizuoja gyventojų sveikatos bei sveikatos priežiūros įstaigų veiklos dėsningumus bei jų pokyčius.
- Koordinuoja nacionaliniu lygiu renkama statistinę informaciją, konsultuoja ir teikia metodinę pagalbą įstaigoms, renkančioms statistinę informaciją, o taip pat įstaigoms, analizuojančioms statistinę informaciją.
- Teikia informaciją gyventojų sveikatos bei sveikatos priežiūros įstaigų veiklos klausimais sveikatos priežiūros valdymo institucijoms, vadovams, specialistams.

Ekspertinio interviu metu su Lietuvos sveikatos informacijos centro specialistais identifikuota Lietuvos sveikatos informacijos centro informacijos administravimo specifika:

- Informacija iš pirminių šaltinių renkama pagal patvirtintas statistinės informacijos formas.
- Informacijos apie bendrą neįgaliųjų asmenų iki 21 metų skaičių Lietuvoje LSIC neturi.
- Statistinę informaciją apie neįgaliuosius LSIC gauna iš Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

2.3.4 Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės institucinė analizė

Statistikos departamentas yra oficialiosios statistikos įstaiga, įgyvendinanti bendrą valstybės politiką statistikos metodologijos ir organizavimo srityse bei pagrindinė institucija administruojanti

oficialią Lietuvos Respublikos statistinę informaciją. Statistikos departamentas turi išplėtotą infrastruktūrą apimančią tiek žmoniškuosius išteklius, tiek techninę bazę.

Svarbiausieji Statistikos departamento **uždaviniai ir funkcijos:**

- Įgyvendinti bendrą valstybės politiką statistikos metodologijos ir organizavimo srityse;
- Organizuoti kartu su kitomis oficialiąją statistiką tvarkančiomis įstaigomis oficialiąją statistiką;
- Rinkti, apdoroti, apibendrinti ir analizuoti statistinius duomenis, rengti, teikti ir skelbti statistinę informaciją apie ekonominius, demografinius procesus, socialinius veiksnius, visuomeninius ir aplinkos pokyčius, taip pat juridinių asmenų ir gyventojų gamybinę, komercinę, finansinę ir socialinę veiklą ir jos sąlygas;
- Teikti statistinę informaciją valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms, mokslo institucijoms, Europos bendrijų statistikos tarnybai ir kitoms tarptautinėms organizacijoms pagal tarptautinius susitarimus.

Statistinę informaciją susijusią su *neįgaliųjų mokymosi aprėptimi* Statistikos departamente administruoja Socialinės apsaugos ir sveikatos statistikos bei Švietimo ir kultūros statistikos skyriai. Ekspertinio interviu metu su minėtų skyrių specialistais identifikuotos **statistinės informacijos apie neįgaliuosius administravimo charakteristikos:**

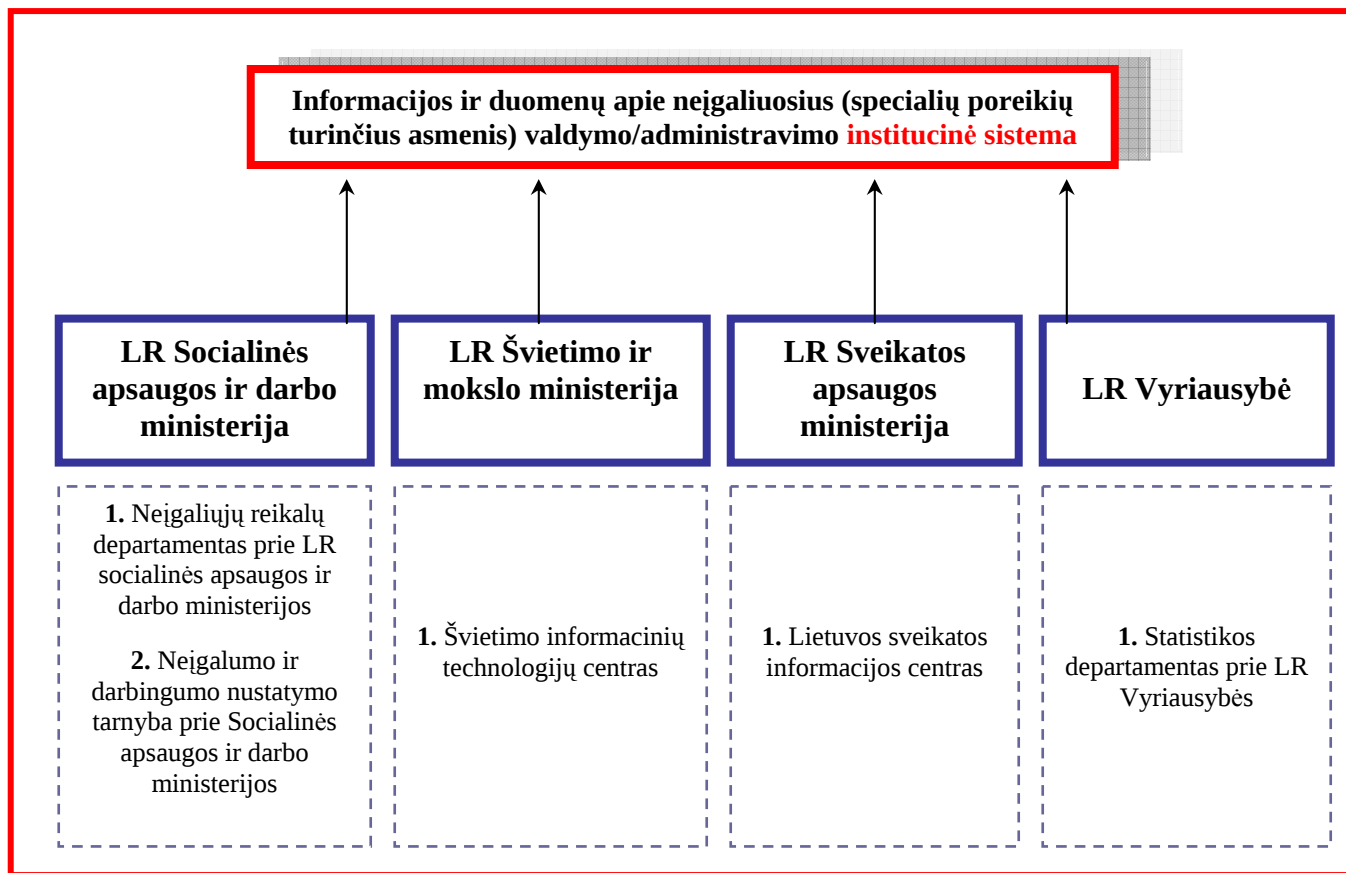
- Statistinę švietimo informaciją Statistikos departamentas gauna iš Švietimo ir mokslo ministerijos;
- Statistinę informaciją apie neįgaliųjų asmenų skaičių Statistikos departamentas gauna iš *Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos*;
- Periodiškai atnaujinamos informacijos apie neįgaliųjų asmenų iki 21 metų skaičių Lietuvoje Statistikos departamentas neturi;
- 2001 metais vykdyto visuotinio Lietuvos gyventojų ir būstų surašymo metu buvo surinkti statistiniai duomenys apie neįgaliuosius asmenis. Pastarieji duomenys yra pasenę, todėl tyrimo tikslams įgyvendinti yra netinkami;
- Statistikos departamentas statistinę informaciją renka pagal patvirtintas statistinių duomenų rinkimo formas.

2.4. Oficialiosios statistikos apie neįgaliuosius valdymo/administravimo sistemos esminiai principai

Atlikus informacijos ir duomenų apie neįgaliuosius (specialių poreikių turinčius asmenis) valdymo/administravimo institucinės sistemos analizę ir identifikavus praktines sistemos funkcionavimo charakteristikas, yra tikslinga pateikti bendrą analizės objekto institucinę sistemą, kuri pateikta 18 paveiksle.

Atliktas tyrimas leidžia identifikuoti *oficialiosios statistikos apie neįgaliuosius (specialių poreikių turinčius asmenis) valdymo/administravimo sistemos esminius principus ir charakteristikas*:

- Su neįgaliaisiais susijusią statistinę informaciją aptartos institucijos **renka ir administruoja priklausomai nuo jų veiklos specifikos**. Visos institucijos informaciją iš informacijos teikėjų gauna pagal patvirtintas *statistinės informacijos rinkimo formas*, todėl apibendrintą statistinę informaciją suinteresuotoms pusėms gali teikti priklausomai nuo *minėtose formose užfiksuotų kriterijų*. Apibendrintą statistinę informaciją suinteresuotoms institucijoms oficialią statistiką teikiančios įstaigos teikia *priklausomai nuo techninės įrangos galimybių*.

Paveikslas 17. Informacijos ir duomenų apie neįgaliuosius (specialių poreikių turinčius asmenis) valdymo/administravimo institucinė sistema

- Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės nėra apribotas konkrečios veiklos sferos, tačiau statistinę informaciją apie neįgaliuosius departamentas gauna iš **antrinių šaltinių**, t.y. vešiojo sektoriaus, kurie yra apriboti sąlyginai siaurų savo interesų, todėl Statistikos departamentas negali pateikti specifinės statistinės informacijos, nes operuoja tik tais duomenimis, kuriuos gauna iš kitų šaltinių. Svarbu pažymėti, kad departamentas nustato statistinių duomenų rinkimo formas bei jas koreguoja pagal poreikį, todėl ši institucija turi galios *įtakoti oficialios statistikos apie neįgaliuosius administravimo sistemą*.
- Tarpinstitucinis bendradarbiavimas tarp oficialią statistinę informaciją apie neįgaliuosius administruojančių įstaigų, **priklausančių skirtingoms veiklos sferoms**, nėra išplėtotas. Skaičiuojant valstybės švietimo stebėsenos rodiklio Nr. 7.1 reikšmę yra reikalinga informacija iš kelių institucijų, priklausančių skirtingoms veiklos sferoms: švietimo ir socialinės apsaugos. Tai kad informacija, kuri yra būtina, norint įvertinti neįgaliųjų asmenų iki 21 metų mokymosi aprėptį, yra teikiama iš skirtingų institucijų yra esminė kliūtis, nes žinoti bendrą neįgaliųjų asmenų iki 21 metų skaičių Lietuvoje yra Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos prerogatyva, tačiau tiek Ministerija, tiek jai pavaldžios institucijos minėtos informacijos neturi, nes tam nėra poreikio, t.y. minėtas statistinis įvertis nėra reikšmingas socialinės apsaugos veiklos sferoje.
- Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos *registruoja visus asmenis, kuriems yra nustatomas neįgalumas ar dalinis darbingumas, vadinasi, tarnyba turi galimybę fiksuoti tikslią statistinę informaciją apie neįgaliųjų asmenų skaičių konkrečioje amžiaus grupėje*. Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybai buvo pateikta užklausa, kuria siekiama nustatyti tarnybos technines galimybes sužinoti tikslų neįgaliųjų asmenų iki 21 metų skaičių Lietuvoje bei kokiu juridiniu pagrindu tarnyba galėtų šią informaciją periodiškai teikti Švietimo ir mokslo ministerijai ar jai atskaitingai institucijai – Švietimo informacinių technologijų centras. NDNT atsakė, kad galimybių sužinoti ir teikti šią informaciją nėra⁶.

Remiantis atlikto tyrimo rezultatais, galima konstatuoti, kad neįgaliųjų (specialiųjų poreikių turinčių asmenų) stebėsenos sistema *de facto* funkcionuoja nepakankamai efektyviai, tuo tarpu neįgaliųjų (specialiųjų poreikių turinčių asmenų) stebėsenos ir vertinimo sistema *de jure* yra apibrėžta pakankamai gerai, t.y. yra numatytos informacijos ir duomenų rinkimo institucijos, numatytos institucijų funkcijos, sukurta žmoniškųjų išteklių sistema ir sukurta informacijos valdymo techninė infrastruktūra. Atsižvelgiant į funkcionuojančios stebėsenos sistemos ypatumus, būtina **tobulinti**

⁶ Žiūrėti Priede

stebėsenos duomenų ir ataskaitų formavimo bei stebėsenos ataskaitų duomenų panaudojimo sistemos.

Stebėsenos duomenys – informacija apie veiklą – viešojo sektoriaus institucijų vadybos instrumentas, atsirandantis kaip stebėsenos funkcijų įgyvendinimo duomenų agregavimo rezultatas. Stebėsenos duomenų analizė ir jų pateikimas suinteresuotoms šalims ataskaitų forma yra esminis, nes užtikrina organizacijų kompetenciją, t.y. fokusuoja institucijų veiklos akumuliaciją, vertinimo ir analizės metodologines dimensijas.

Kalbant apie stebėsenos duomenis bei ataskaitų formavimą, svarbiausias akcentais yra:

- Stebėsenos duomenų panaudojimas;
- Tikslinių grupių, kuriems yra skirti stebėsenos duomenys, kokybiškas identifikavimas;
- Efektyvios duomenų ataskaitų formos.

Stebėsenos duomenų panaudojimo paskirtis:

- Demonstruoti atskaitomybę piliečiams;
- Įtikinti, naudojant gautų duomenų įrodymus;
- Šviesti (duomenys tarnauja besimokančios organizacijos reikmėms);
- Tirti ir analizuoti (kokie tikslai ir koku kokybiniu lygiu jie yra įgyvendinti ar įgyvendinami, dėl kokių priežasčių susiklostė esama situacija);
- Dokumentuoti (institucinės atminties formavimas);
- Įtraukti (visas suinteresuotas šalis, dalyvavimo principas);
- Įgyti pasitikėjimą (rezultatų demonstravimas užtikrina suinteresuotų šalių tarpusavio pasitikėjimą);
- Skatinti susitarimus (susitarimai dėl projektų, programų ir politikos).

Pagrindinis stebėsenos duomenų tikslas – pateikti informaciją apie esamą veiklos būklę tikslinei grupei, t.y. tiems asmenims, asmenų, grupėms, institucijoms, struktūriniams padaliniais, organizacijoms, kuriems informacija yra skirta ir labiausiai reikalinga.

Tikslinių grupių, kuriems yra skirti stebėsenos duomenys, kokybiškas identifikavimas – tai kita svarbi dimensija stebėsenos ir vertinimo duomenų efektyvaus panaudojimo analizėje. Pastarasis klausimas gali būti apibrėžiamas kaip stebėsenos komunikacijos sistemos strategija, kuri turi būti plėtojama vadovaujantis konstruktyviais atsakymais į šiuos klausimus:

- Kas bus informacijos (stebėsenos duomenų) gavėjas?;
- Kokia bus naudojama informacijos pateikimo forma?;
- Kada informacija bus pateikiama ir kada bus naudojama?;

- Kas bus informacijos rengėjas?
- Kas bus informacijos pateikėjas?

Stebėsenos informacijos komunikacijos sistemos efektyvumą sąlygoja tinkamų informacijos pateikimo formų naudojimas. Svarios įtakos efektyvumui turi tai, kad informacija būtų pateikiama naudojant palyginamo principą. Viena svarbių duomenų palyginimo kategorijų – informacijos ar konkrečių duomenų gretinimas laiko atžvilgiu. Pastarieji duomenys gali būti pateikti kaip:

- Pajamos ir/ar išlaidos – gautos pajamos ir/ar patirtos išlaidos vykdant tam tikrą projektą, programą ar politiką;
- Neapdoroti duomenys – ankstesni rodikliai, apytikrės projekcijos apie veiklą, paskaičiavimai ir pan.;
- Procentinė išraiška;
- Statistiniai testai;
- Organizacijos matų vienetai;
- Geografiniai duomenys;
- Demografiniai duomenys;
- Klientų pasitenkinimo teikiamomis paslaugomis skalės (pvz., aukštas, vidutinis, žemas) ir kt.

Akcentuotina, kad informacija turi būti pateikiama nesudėtinga ir suprantama forma. Taip pat svarbu, kad, pateikiant duomenis apie veiklą, būtų reprezentuojama tik pati svarbiausia informacija, t.y. ataskaitose negali būti pateikiama tarpinė, neteikianti konstruktyvių duomenis, informacija apie esamą veiklos būklę. Identifikuotinos keturios ataskaitų pateikimo (*reporting*) dimensijos: rašytinės santraukos, vykdomosios santraukos, verbalinės prezentacijos ir vizualinės prezentacijos.

Stebėsenos sistemos teikiamos informacijos panaudojimas – pagrindinis pastarosios sistemos formavimo viešajame administravime tikslas. Identifikuotinos šios informacijos apie rezultatus panaudojimo sritys:

- Atsakymas į valstybės tarnautojų, politikų ir piliečių reikalavimą dėl atskaitomybės;
- Padeda formuluoti ir pagrįsti biudžeto poreikius;
- Padeda priimti savalaikius sprendimus dėl išteklių paskirstymo;
- Padeda motyvuoti žmogiškuosius išteklius tęsti veiklos vykdymo gerinimą;
- Pateikia specifinius duomenis ir trumpa veiklos vertinimą;
- Padeda efektyviau teikti paslaugas;
- Remia strateginių ir kitų ilgalaikių planų tikslus ir vykdymą;

- Padedą formuoti efektyvesnią komunikacijos sistemą tarp institucijų ir visuomenės bei didinti visuomenės pasitikėjimą viešuoju sektoriumi.

Stebėsenos sistemos informacijos pateikimas tikslinės grupėms, iš esmės, yra tam tikra *komunikacijos strategija*. Tinkamas komunikacijos planas yra fundamentalus stebėsenos informacijos perdavimo tikslinėms grupėms sistemos plėtojime. Informacija turi būti nuolat perduodama sistemos vidinėms ir išorinėms tikslinėms grupėms bei suinteresuotoms šalims. Minimos komunikacijos strategijos pobūdis priklauso nuo:

- Informacijos *tikslinės grupės* (atskiros institucijos, parlamentas, vyriausybė, ministerijos, žiniasklaida, piliečiai, privatus sektorius, nevyriausybinės organizacijos ir kt.);
- Informacijos *pateikimo formos*, t.y. ar informacija pateikiama pasyvia ar aktyvia forma.
- Vyriausybė ir viešosios organizacijos turi galimybę naudoti pakankamai platų spektrą komunikacijos strategijų – informacijos apie veiklą pateikimo sistemų

Taip pat yra tikslinga nuolat investuoti į stebėsenos sistemos įtvirtinimą ir nuolatinį rėmimą. Pastaroji dimensija yra siejama su šiomis lemiamomis kategorijomis:

- *Sistemos poreikis*. Poreikis formuoti sistemą turi būti konsoliduotai suprastas ir integralus. Struktūriniai reikalavimai sistemos duomenų pateikimui – teisės aktai, reglamentavimas ir tarptautiniai plėtros reikalavimai – tiesiogiai įtakoja stebėsenos sistemos įtvirtinimą. Sistemos poreikis turi būti identifikuotas kaip nuolat augantis, t.y. poreikis nuolat ar periodiškai kyla iš vyriausybės, pilietinės visuomenės ar donorų. Stebėsenos sistemos poreikis dažnai yra tai strateginio vyriausybės tikslo transformacija.
- *Aiškūs vaidmenys ir atsakomybės*. Turi būti nustatytos aiškūs vaidmenys ir paskirstytos bei priimtose atsakomybės, t.y. sukurta formali valdžios linija stebėsenos sistemos įgyvendinimui bei palaikymui. Taip pat turi būti numatyti žmogiškieji ištekliai konkrečių sistemos etapų ar atskirų elementų vykdymui. Šiuo atveju svarbu tai, kad yra būtinas vidinis politinis koordinavimas. O tai reiškia, jog sistema turi būti konstruojama horizontalių ir vertikalinių aukščiausių valdžios institucijų lygmenyse. Šie lygmenys patenkina horizontalaus komunikavimo poreikį. Kitas svarbus klausimas – tęstinės duomenų rinkimo ir analizės sistemos suformavimas tarp centrinės ir kitų lygių valdžios. Informacijos apie rezultatus poreikis turi būti suprastas kiekviename valdžios lygmenyje, tai reiškia, jog negali būti jokios „praleisk“ informacijos. Jei tokia informacija atsiranda - stebėsenos sistemos rezultatas nebus veiksmingas.

- *Patikima informacija.* Stebėsenos sistema turi teikti visų tipų informaciją, t.y. apie tai, kas valdyme yra gerai, ir kas, lygiagrečiai, yra blogai. Neturi būti sankcionuojami tie, kurie sugeba identifikuoti neigiamus rezultatus. Informacijos patikimumas užtikrina informacijos objektyvumą, o tai reiškia ir informacijos tikslinių grupių pasitikėjimą duomenimis.
- *Atskaitomybė.* Pilietinė visuomenė ir nevyriausybinės organizacijos gali atlikti pagrindinį vaidmenį skatinant skaidrumą bei atskaitomybę ir net padėti duomenų rinkimo procese. Pavyzdžiui, Bangladeše nevyriausybinės organizacijos padeda vyriausybei rinkti duomenis apie švietimą vietos lygmenyje, nes vyriausybės pajėgumas surinkti šios srities duomenis ir pateikti informaciją apie juos yra labai menki. Žiniasklaida, privatus sektorius ir parlamentas taip pat atlieka didelį vaidmenį informacijos pateikimo efektyvumo užtikrinimo srityje. Atskaitomybė reiškia, jog viešojo sektoriaus problemos turi būti identifikuotos, konceptualizuotos ir nukreiptos atitinkamam vykdytojiui.
- *Pajėgumai.* Reikalingi nuolat tobulinami bei modernizuojami vadybiniai ir metodologiniai stebėsenos sistemos įgyvendinimo pajėgumai. Tokiam nuolatiniam pajėgumų palaikymui reikalingi dideli finansiniai įdėjimai – investicijos į veiklos efektyvumą.
- *Iniciatyvos.* Nuolat turi būti pateikiamos administracinės iniciatyvos veiklos informacijos „skatinimui“. Tai reiškia, kad stebėsenos sistemos funkcionavimo sėkmė reikalauja būti suprasta ir atlyginta, problemos turi būti adresuotos, problemų komunikatoriai neturi būti baudžiami, organizacijos mokymasis turi būti įvertintas, sutaupyta biudžetas – perskirstytas.

Pabrėžtina, jog stebėsenos ir vertinimo sistemos įtvirtinime ir nuolatiniam rėmimui labai svarbi funkcija yra sistemos dalyvių motyvavimas. Motyvavimas galimas organizacinėmis, finansinėmis, išteklių, politinėmis, techninėmis ir mokymo iniciatyvomis.

Stebėsenos sistemos įtvirtinime ir nuolatiniam rėmimui identifikuotinos šios pagrindinės problemos:

- Žmogiškųjų išteklių mokymo poreikis. Sistemos įtvirtinimui yra reikalingi kompetetingas žmogiškųjų išteklių korpusas, žinantis, mokantis ir gebantis įgyvendinti sistemos etapus efektyviai ir veiksmingai. Iš principo, reikalingas talentingas personalas, galinti suformuoti ir įgyvendinti naują informacinę sistemą;
- Sistemos kaštai ir įvykdomumas. Stebėsenos sistemai įtvirtinti ir palaikyti yra būtini ne tik žmogiškieji, bet ir pakankamai dideli finansiniai ištekliai;

- Viešųjų institucijų ir įstatymų leidėjų prioritetų pasikeitimas;
- Indikatorių stabilumo išlaikymas;
- Rezultatų matavimo proceso dokumentacija (kas ką atliks?);
- Privataus sektoriaus ar kitų valdžios lygių dalyvavimas;
- Nuogastavimas ir pasipriešinimas sistemos administratoriams;
- Projektų, programų rezultatų agregacija;
- Platūs bendruomenės rezultatai *versus* specifiniai programų rezultatai;
- Įstatymų leidėjų parama;
- Politinė sistema.

Neįgaliųjų (specialiųjų poreikių turinčių asmenų) stebėsenos sistemos sukonstravimas ir įdiegimas yra ilgalaikis procesas, reikalaujantis daug įvairiausio tipo ir lygio pastangų, politinės valios, vadybininkų ir administratorių kompetencijos, iniciatyvos iš apačios ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo.

Dabartiniu laikotarpiu stebėsenos sistema yra esminis šiuolaikinės viešosios politikos iššūkis. Stebėsenos sistema yra ne tik vadybinė funkcija, bet ir priemonė padedanti teigiama linkme keisti viešųjų institucijų administracinę ir politinę kultūrą, funkcijų įgyvendinimo proceso kokybę, didina atsakomybės ir skaidrumo lygį.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

- Specialiųjų poreikių vaikų skaičius 2006 metais specialiosios paskirties ikimokyklinio ugdymo įstaigose sumažėjo 6,8 proc. palyginti su 2005 metais, nors ikimokyklinio ugdymo įstaigų skaičius ir padidėjo įsteigus 6 naujas įstaigas. Specialiųjų poreikių vaikų skaičius integruotų į ikimokyklinio ugdymo įstaigų bendrojo ugdymo grupes 2006 metais išaugo 6,0 proc. palyginti su 2005 metais. Specialiųjų poreikių turinčių vaikų dalis palyginti su visais vaikais ikimokykliniame ugdyme 2006 m. padidėjo 1,1 proc. lyginant su 2005 m.
- Specialiųjų poreikių mokinių skaičius bendrojo lavinimo mokyklose besimokančių dalinės integracijos forma 2006 metais sumažėjo 4,1 proc. palyginti su 2005 metais, o besimokančių visiškos integracijos forma – išaugo 1,1 proc.. Valstybės švietimo stebėsenos rodiklio Nr. 6.1 – Specialiųjų poreikių turinčių mokinių/studentų dalis (%) lyginant su bendru mokinių/studentų skaičiumi – 2006-2007 mokslo metų reikšmė yra 10,3 proc., 2005-2006 mokslo metų rodiklio reikšmė yra 9,6 proc. Specialiųjų poreikių mokinių dalis palyginti su visais besimokančiais šalies bendrojo lavinimo mokyklose 2006 metais nežymiai išaugo palyginti su 2005 metais, teigiamas pokytis sudaro 0,7 proc.
- Neįgaliųjų mokinių skaičius 2006 metais šalies universitetuose padidėjo 6,6 proc., kolegijose – 19,3 proc. palyginti su 2005 metais, o besimokančių profesinėse mokyklose per atitinkamą laikotarpį sumažėjo 7,4 proc. Atitinkamai neįgaliųjų asmenų skaičiaus pokyčiui minėtose mokymo įstaigose pakito ir neįgaliųjų asmenų dalis palyginti su visais besimokančiais: universitetuose ir kolegijose – padidėjo 0,1 proc; profesinėse mokyklose – sumažėjo 0,3 proc.
- Specialiųjų poreikių mokinių/ studentų dalis (%) lyginant su bendru mokinių/studentų skaičiumi 2005 – 2006m.m. sudarė 8,7 proc., 2006 – 2007 m.m. – 9,2 proc.; teigiamas pokytis sudaro 0,5 proc. per lyginamą laikotarpį.
- Akivaizdu, kad specialiųjų poreikių mokinių/ studentų dalis (%) lyginant su bendru mokinių/studentų skaičiumi mažėja sulig aukštesniu mokymosi lygmeniu. Reikėtų atkreipti dėmesį į priemones, skirtas neįgaliųjų asmenų integracijai, pastariesiems baigus bendrojo lavinimo mokyklas.
- Neįgaliųjų socialinės integracijos sistemos funkcionavimą, priklausomai nuo kompetencijos bei veiklos srities užtikrina LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, LR Švietimo ir mokslo ministerija bei LR Sveikatos apsaugos ministerija. Šios ministerijos bei joms

pavaldžios/atskaitingos institucijos priklausomai nuo savo kompetencijos bei veiklos specifikos yra institucijos, kaupiančios ir sisteminančios statistinę informaciją apie neįgaliuosius, t.y. specialiuosius poreikius turinčius asmenis.

- Švietimo informacinių technologijų centras yra Švietimo ir mokslo ministerijos finansuojama valstybinė institucija, administruojanti oficialią švietimo būklės informaciją Lietuvoje. ITC administruoja informaciją gaunamą tiek iš pirminių, tiek iš antrinių informacijos šaltinių. Informacijos apie neįgaliųjų asmenų mokymosi aprėptį (iki 21 metų) ITC neturi, todėl, kad nėra žinomas bendras neįgaliųjų asmenų iki 21 metų skaičius Lietuvoje.
- Lietuvos sveikatos informacijos centras yra Sveikatos ministerijai pavaldi institucija, kurios pagrindinis tikslas yra organizuoti ir vykdyti Lietuvos gyventojų sveikatos būklės, sveikatos priežiūros veiklos ir išteklių stebėseną. Informacijos apie bendrą neįgaliųjų asmenų iki 21 metų skaičių Lietuvoje LSIC neturi. Statistinę informaciją apie neįgaliuosius LSIC gauna iš Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.
- Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės yra pagrindinė institucija administruojanti oficialią Lietuvos Respublikos statistinę informaciją. Statistinę švietimo informaciją Statistikos departamentas gauna iš Švietimo ir mokslo ministerijos, informaciją apie neįgaliųjų asmenų skaičių Statistikos departamentui teikia Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Periodiškai atnaujinamos informacijos apie neįgaliųjų asmenų iki 21 metų skaičių Lietuvoje Statistikos departamentas neturi.
- Neįgaliųjų reikalų departamentas prie LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bei Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos yra institucijos, kurios pagal savo kompetenciją yra pagrindiniai statistinės informacijos apie neįgaliuosius Lietuvoje administratoriai. NDT pagrinde naudojami antriniais informacijos šaltiniais: Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės bei neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų informacija. Pirminę statistinę informaciją NDT gauna ir administruoja vykdydamas jam pavestų konkrečių neįgaliųjų socialinės integracijos programų įgyvendinimą, priežiūrą ir vertinimą, tačiau informacijos apie neįgaliųjų asmenų iki 21 metų skaičių Lietuvoje NDT neturi.
- Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba kaupia, sistemina ir analizuoja duomenis apie neįgalumo bei darbingumo lygį ir jų priežastis. NDNT registro informacija naudojasi Lietuvos sveikatos informacijos centras, Statistikos departamentas bei Neįgaliųjų reikalų departamentas. Visi Lietuvoje neįgaliaisiais pripažinti asmenys, nepriklausomai nuo jų amžiaus, yra registruojami

Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos registre, tačiau informacijos apie neįgaliųjų asmenų iki 21 metų skaičių Lietuvoje NDNT neturi.

- Valstybės švietimo stebėsenos rodiklio Nr. 7.1 (specialiųjų poreikių turinčių asmenų iki 21 metų mokymosi aprėptis) reikšmės apskaičiuoti šiuo metu nėra galimybių, todėl, kad nėra žinoma, kiek šiuo metu Lietuvoje yra asmenų iki 21 metų, turinčių specialiųjų poreikių. Kadangi Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos yra registruoja visus asmenis, kuriems yra nustatomas neįgalumas ar dalinis darbingumas, vadinasi, tarnyba turi galimybę fiksuoti tikslią statistinę informaciją apie neįgaliųjų asmenų skaičių konkrečioje amžiaus grupėje. Tam, kad šis skaičius būtų žinomas reikia atlikti techninę galimybių studiją bei parengti atitinkamus teisės aktus, kurių pagrindu būtų įmanomas informacijos tarp suinteresuotų institucijų apsikeitimas.

LITERATŪRA

1. Babinskienė A. Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymą dar teks koreguoti // Bičiulystė. 2006, sausio 19-25d., Nr. 3 (772), p. 1, 5.
2. Baranauskienė I. Neįgaliųjų dalyvavimas darbo rinkoje: profesinio rengimo ir profesinės adaptacijos sąveika/ I. Baranauskienė, J. Ruškus. Šiauliai, 2004. 274 p. ISBN 9986-38-520-2.
3. Bronislovas P. Didysis anglų – lietuvių kalbų žodynas. Vilnius, 2004. 1136 p. ISBN 9986-02-900-7.
4. Dromantienė L. Europos Sąjungos socialinė neįgaliųjų politika: žmogiškųjų išteklių diskursas // Jurisprudencija. ISSN 1392-6195. Vilnius. 2005. T. 67(59), p. 140-150.
5. EPP-ED Group in the European Parliament [interaktyvus]. Europa be kliūčių žmonėms su negalia. Prieiga per Internetą: <http://www.epp-ed.org/Policies/pkeynotes/18disabilities_lt.asp>.
6. Gudlauskas D. Investicijos į neįgaliuosius studentus – investicijos į ateitį // Bičiulystė. 2006, balandžio 6-12., Nr. 14 (783), p. 1, 2.
7. Integracija: ar tai išeitis vaikams su negalia?: tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga. [Vilnius, 1996 m. lapkričio 27-29 d.]. Vilnius. 1997. 82 p. ISBN 9986-656-09-5.
8. Jungtinių Tautų Organizacijos asamblėjos priimtų Lygių galimybių teikimo žmonėms su negalia bendrosios taisyklės, 1993 m. gruodžio 20 d. [žiūrėta: 2006-05-01]. Prieiga per Internetą: <<http://www.memo.ru/prawo/inv/931220.htm>>.
9. Juodkaitė D. Lietuvos įstatymų, reglamentuojančių neįgaliųjų teisę į darbą, atitikimas tarptautines normas ir standartus // Jurisprudencija. ISSN 1392-6195. Vilnius. 2004. T. 56(48), p. 68-89.
10. Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos invalidų interesų gynimo“, 1990 m. liepos 5d., Vilnius. Prieiga per Internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=350&p_query=&p_tr2=>>.
11. Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas “Dėl Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos 2003-2012 metų programos patvirtinimo”, 2002 m. birželio 7 d., Nr. 850. Vilnius. Prieiga per Internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=168312>.
12. Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl Specialiųjų poreikių nustatymo ir jų tenkinimo sąlygų bei taisyklių patvirtinimo“, 2006 m. kovo 28 d., Nr. A1-88. Vilnius. Prieiga per Internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=273466&p_query=šalpos&p_tr2=>>.

13. Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl neįgalumo ir darbingumo lygio nustatymo tarnybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų patvirtinimo“, 2005 m. vasario 22 d., Nr. A1-50. Vilnius. Prieiga per Internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=250708&p_query=Neigalumo%20ir%20darbingumo%20lygio%20nustatymo%20tarnybos&p_tr2=0>.
14. Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl neįgalumo lygio nustatymo kriterijų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“, 2005 m. kovo 23 d., Nr. V-188/A1-84/ISAK-487. Vilnius. Prieiga per Internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=252970&p_query=%20Neigaliuju%20&p_tr2=0>.
15. Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl darbingumo lygio nustatymo kriterijų aprašo ir darbingumo lygio nustatymo tvarkos aprašo patvirtinimo“, 2005 m. kovo 21 d., Nr. A1-78/V-179. Vilnius. Prieiga per Internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=252941>.
16. Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl neįgaliųjų aprūpinimo techninės pagalbos priemonėmis 2004-2010 m. strategijos“, 2004 m. balandžio 30 d., Nr. A1-114. Vilnius. Prieiga per Internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=232988&p_query=%20Neigaliuju%20&p_tr2=0>.
17. Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas, 2005 m. spalio 18 d., Nr. I-2044. Vilnius. Prieiga per Internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=264550&p_query=neigaliuju%20sociali%20integracijos%20istatymas&p_tr2=0>.
18. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl Neįgaliųjų reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų patvirtinimo“, 2005 m. gruodžio 30 d., Nr. A1-340. Vilnius. Prieiga per Internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=268933&p_query=Socialinės%20apsau%20ir%20darbo%20ministerijos%20nuostatai&p_tr2=0>.

19. Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų patvirtinimo“, 2005 m. rugpjūčio 8 d. Nr. 892. Vilnius. Prieiga per Internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=260689&p_query=Socialin%3Fs%20ap%20saugos%20ir%20darbo%20ministerijos%20nuostatai&p_tr2=0>.
20. Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Neįgaliųjų reikalų tarybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos sudėties ir nuostatų patvirtinimo“, 2005 m. gruodžio 23 d., Nr. 1426. Vilnius. Prieiga per Internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=268289&p_query=Neigaliuju%20reikal%20taryba&p_tr2=0>.
21. Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl Lietuvos darbo biržos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų patvirtinimo pakeitimo“, 2005 m. birželio 28 d., Nr. A1-184. Vilnius. Prieiga per Internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=259272>.
22. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2006 metų veiklos ataskaita. Prieiga per Internetą:
<<http://www.socmin.lt/index.php?1474735888>>.
23. Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl darbo rinkoje papildomai remiamų bedarbių užimtumo rėmimo tvarkos ir įdarbinimo į Užimtumo fondo remiamus darbus tvarkos patvirtinimo“, 2002 m. sausio 28 d., Nr. 14. Vilnius. Prieiga per Internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=160227>.
24. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl profesinės reabilitacijos paslaugų poreikio nustatymo kriterijų aprašo ir profesinės reabilitacijos paslaugų teikimo bei finansavimo taisyklių patvirtinimo“ 2004 m. gruodžio 31 d., Nr. A1-302. Vilnius [žiūrėta: 2006-05-01]. Prieiga per Internetą:
<http://www.socmin.lt/get_file.php?file=c29jL20vbV9maWxlcy93ZmlsZXMvZmlsZTE2NTkuaHRtO1BvcnVpa2lvIHByb2Zlc2luIHJlYWJpbG10YWNPaiBwYXNsYXVnb21zLmh0bTs7>.
25. Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas, 2003 m. lapkričio 18 d., Nr. IX-1826. Vilnius. Prieiga per Internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=222522&p_query=Lygiu%20galimybiu%20istatymas&p_tr2=0>.

26. Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 2004 liepos 15 d., Nr. I-1489. Vilnius. Prieiga per Internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=238731&p_query=Švietimo%20įstatymas&p_tr2=0>.
27. Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas, 1998 m. gruodžio 15 d., Nr. VIII-969. Vilnius. Prieiga per Internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=69873&p_query=Specialiojo%20ugdymo%20įstatymas&p_tr2=0>.
28. Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo ir specialiųjų poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų ugdymosi poreikių grupei tvarkos“, 2002 m. liepos 12 d., Nr.1329/368/98. Vilnius. Prieiga per Internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=180989&p_query=Dėl%20specialiųjų%20poreikių%20asmenų%20sutrikimų%20ir%20jų%20laipsnių%20nustatymo%20ir%20specialiųjų%20poreikių%20asmenų%20priskyrimo%20specialiųjų%20ugdymosi%20poreikių%20grupei%20tvarkos&p_tr2=0>.
29. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija [interaktyvus]. Neįgalųjų socialinės integracijos programa 2007. Prieiga per Internetą: <http://www.socmin.lt/index.php?-470668361>.
30. Lietuvos Neįgalųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos [interaktyvus]. Lietuvos Neįgalųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos protokolas „Profesinės reabilitacijos vystymo 2004-2010 metais Lietuvoje strateginės kryptys“, 2004 m. kovo 31 d., Nr. 2. Vilnius. Prieiga per Internetą:
<<http://www.lirt.lt/index.php?id=1&item=64>>.
31. Lietuvos statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės [interaktyvus]. Neįgalųjų socialinė integracija 2005 m., Vilnius, 2006 m. Prieiga per Internetą:
<http://www.std.lt/uploads/1122447340_Neigaliuju_soc_integracija_2004m.doc>.
32. Lietuvos darbo birža [interaktyvus]. Europos socialinio fondo paramos projektas „Asmenų su negalia integracija į darbo rinką, siekiant išvengti socialinės atskirties“. Prieiga per internetą:
<http://www.ldb.lt/LDB_Site/index.aspx/lt/europos_socialinis_fondas/projektai/neigalieji/>.
33. Lietuvos invalidų draugija [interaktyvus]. Apie Lietuvos invalidų draugiją. Prieiga per Internetą:
<<http://www.draugija.lt/content.php?pid=1>>.

34. Lietuvos studentų sąjunga [interaktyvus]. Delegacija praktiškai patikrins ar aukštosios mokyklos pritaikytos studentams su negalia. 2005 m. lapkričio 30 d. [žiūrėta: 2006-05-10]. Prieiga per Internetą: <<http://www.lss.lt/?id=69&ids=977>>.
35. Ruškus J. Negalės psichologija: mokomoji knyga. Šiauliai, 2001. 104 p. ISBN 9986-38-231-9.
36. Ruškus J. Negalės fenomenas: monografija. Šiauliai, 2002. 203 p. ISBN 9986-38-303-X.
37. Ruškus J. Neįgalusis asmuo ir visuomenė. Šiauliai, 1997. 63 p. ISBN 9986-38-078-2.
38. Socialinė parama neįgaliesiems išdarbinimo situacijoje: mokslinės praktinės konferencijos pranešimų medžiaga. [Šiauliai, 2004 m. gegužės 28 d.]. Šiauliai, 2004. 202 p. ISBN 9986-38-562-8.
39. Šlekaitis V. Lietuvos Darbo biržos veikla, sprendžiant neįgaliųjų užimtumo problemas // Neįgaliųjų asmenų socialiniai poreikiai, jų tyrimo ir tenkinimo problemos: tarptautinė mokslinė – metodinė konferencijos medžiaga [Šiauliai, 1997 m. spalio 17-18 d.]. Šiauliai, 1997. p. 71-76.
40. Vilniaus Universitetas [interaktyvus]. Abromaitytė A. Žmonėms su negalia - lygios galimybės VU bibliotekoje, 2006 m. gegužės 18 d. Vilnius. Prieiga per Internetą: <<http://www.vu.lt/lt/universitas/vilnensis/uv1665/uv1665/negalia/>>.
41. Varžinskienė L. Negalios istorija // Socialiniai neįgalumo aspektai: žmogui reikia žmogaus. Kaunas, 2003. 119 – 126 p. ISBN 9955-530-82-0.
42. Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodytas. Vilnius, 2001. 1039 p. ISBN 9986-465-50-8.
43. Žvikaitė D. Neįgaliųjų socialinės integracijos klausimu. Vilnius, 2000. 49 p. ISBN 9986-479-59-2.
44. Wholey J. S. Managing for Results: Roles for Evaluators in a New Management Era // American Journal of Evaluation. 2001, Nr. 22, p. 343-347.
45. Wholey J. S. Performance Measurement: Getting Results // Hatry H. P., Wholey J. S. Washington, D.C.: The Urban Institute, 1999, p. 217-237.

PRIEDAI

1 PRIEDAS. Oficialūs susirašinėjimas su viešojo sektoriaus institucijomis
(raštai, kopijos)

2 PRIEDAS. Statistinės lentelės

1 lentelė. Specialiųjų poreikių asmenų skaičius ugdymo įstaigose

Specialiųjų poreikių asmenų skaičius ugdymo įstaigose	2005 m.	2006 m.	Pokytis %
Vaikai specialiosios paskirties ikimokyklinio ugdymo įstaigose	4 484	3 914	6,8
Specialiųjų poreikių vaikai ikimokyklinių ugdymo įstaigų bendrojo ugdymo grupėse	12 781	14 423	6,0
Specialiųjų poreikių mokiniai bendrojo lavinimo mokyklose DALINĖ INTEGRACIJA	865	797	4,1
Specialiųjų poreikių mokiniai bendrojo lavinimo mokyklose VISIŠKA INTEGRACIJA	51 103	52 232	1,1
Specialiųjų poreikių mokiniai bendrojo lavinimo mokyklose IŠ VISO	51 968	53 029	1,0
Specialiųjų poreikių mokiniai specialiosiose mokyklose ir ugdymo centruose	5 193	5 052	1,4
Neįgalūs mokiniai profesinėse mokyklose	1 242	1 071	7,4
Neįgalūs mokiniai kolegijose	161	238	19,3
Neįgalūs studentai universitetuose	253	289	6,6

2 lentelė. Specialiųjų poreikių mokinių/ studentų dalis (%) palyginti su visais besimokančiais

Specialiųjų poreikių mokinių/ studentų dalis (%) palyginti su visais besimokančiais	2005 m.	2006 m.	Pokytis
Ikimokyklinis ugdymas	14,0	15,1	1,1
Bendrojo lavinimo mokyklos	9,6	10,3	0,7
Profesinės mokyklos	2,7	2,4	0,3
Kolegijos	0,3	0,4	0,1
Universitetai	0,2	0,3	0,1